

Lucija Čok*, Salvator Žitko**

Od renesančnih akademij do primorske univerze

From the Renaissance Academies to the University of Primorska

Izvleček

Avtorja v prispevku podajata prerez razvoja šolskih ustanov v Kopru in slovenski Istri od akademij 16. stoletja do danes. Zgodovinski pogled v članku predstavlja prizadevanja primorskih intelektualcev, ki so utemeljila nastanek visokega šolstva na Primorskem. Interesne skupine, od gospodarstvenikov in politikov do civilne družbe, so ustvarjale konec 20. stoletja pospešeno dinamiko dogajanja. Na osnovi dokumentov za ustanovitev tretje javne univerze na Slovenskem je Državni zbor Republike Slovenije 29. januarja 2003 sprejel Odlok o ustanovitvi Univerze na Primorskem.

Abstract

The authors of this paper give us a cross section of school institutions and their development in Koper and Slovene Istria from academies of 16 century to the present times. The historical view represents the actions of the intellectuals and the wider society to justify the formation of higher education in this area. The dynamics in the second half of the 20th century created by stakeholders, from businessmen and politicians to the civil society, accelerated further developments. On the basis of documents needed the National Assembly of Slovenia adopted a Decree on the establishment of the University of Primorska on 29 of January 2003.

Ključne besede: renesančne akademije, trojezično učiteljišče, visoko šolstvo, Univerza na Primorskem

Key words: Renaissance Academies, trilingual Teachers' College, Higher Education, University of Primorska

Prispevek sta avtorja predstavila na 38. zborovanju Zveze zgodovinskih društev Slovenije v Ravnah na Koroškem, 28.–30. septembra 2016

* Lucija Čok, doktorica znanosti, znanstvena svetnica, Koper, e-pošta: lucija.cok@zrs-kp.si

** Salvator Žitko, doktor znanosti, Portorož, e-pošta: salvator.zitko@gmail.com

Uvod

V interesu vsake univerze je, da ne glede na svojo starost in okoliščine nastanka prouči svojo zgodovino in vlogo v prostoru, v katerem deluje. V primerjavi z najbolj znanimi evropskimi univerzami so slovenske mnogo mlajše; ljubljanska se približuje stoti obletnici, mariborska šteje dobra štiri desetletja, goriška v sedanji obliki organiziranosti stara eno, primorska s sedežem v Kopru pa nekaj let več. Ima pa za razliko od drugih morda najstarejše korenine. Zgodovinski pogled na čas koprskih akademij od 16. do 18. stoletja, delovanje beneškega *Collegia dei Nobili*, francoskega liceja, avstrijske C. K. gimnazije, ki se ji je v drugi polovici 19. stoletja pridružilo še trojezično učiteljsiše (1875/6–1909), so tiste osnove, na katerih se je kasneje gradilo visokošolsko izobraževanje na območju Koprškega primorja.

V omenjenem obdobju je postalo dokaj aktualno tudi vprašanje visokošolskega študija oziroma ustanovitve univerze v Trstu, odnosno v Ljubljani. Ustanovitev univerze v Trstu se je pokazala že na samem začetku kot vsedržen in političen problem, ki je bil tesno povezan z vprašanjem sožitja med narodi habsburške monarhije in celo z vprašanjem njene teritorialne celovitosti. Tako se je v zadnjem desetletju pred prvo svetovno vojno razprava o visokoškolskem študiju v tem okolju zaostila do te mere, da je postala ena najvidnejših značilnosti hudih nacionalnih antagonizmov, ki so dajali pečat avstrijskemu političnemu življenju. Propad Avstro-Ogrske leta 1918, zlasti pa rapalska meja 1920, sta odrezala Primorsko od matične Slovenije, vzpostavitev fašističnega režima med obema vojnoma pa je z Gentilejevo reformo privedla do uničenja slovenskega šolstva in zrinjenja slovenskega jezika iz javne rabe. V povojnih letih je bilo potrebno slovensko šolstvo na Primorskem graditi povsem na novo. Toda šele v 70. letih 20. stoletja so tu nastajali prvi centri visokega šolstva izven slovenske prestolnice. Tako lahko v luči zgodovinskega razvoja in danih okoliščin trdimo, da je ustanovitev Univerze na Primorskem med največjimi projekti, ki jih je država Slovenija namenila primorskemu prostoru po osamosvojitvi. Država je s tem projektom v obmejnem prostoru postavila središče in stičišče znanja in vedenja posameznikov, ki utrjujejo skupnost na lokalni, nacionalni in tudi širši ravni.

Od beneškega Collegia dei nobili do avstrijske C. K. gimnazije in trojezičnega učiteljsiša v Kopru

Beneški Koper je bil že v času zgodnjega humanizma in renesanse, kakor tudi v potridentskem obdobju, središče kulturnega življenja in stičišče intelektualne moči na tleh beneške Istre. V 14. stoletju je v Kopru že obstajala mestna šola gramatike, na kateri so poučevali učitelji iz italijanskih dežel, Istre, Kvarnerskih otokov in Dalmacije. Zlasti renesančno obdobje se je v Istri odprlo novim tokovom v umetnosti in kulturi; na istrske humaniste, predvsem Koprčana Petra Pavla Vergerija st. (1370–1444), pa sta zlasti vplivali Padova in Firenze. Med

Istro in Padovo ter drugimi univerzitetnimi središči so se stkali številni stiki in izmenjavali predavatelji. Potujoči učitelji so postali poglavitni nosilci novih filozofskih, estetskih, pedagoških in etičnih nauk. Dotok italijanskih humanistov v Istro pa tudi v Dalmacijo seveda ni bil le posledica geografske bližine, pač pa tudi drugih dejstev, npr. težav pri zaposlovanju velike množice šolnikov iz številnih italijanskih izobraževalnih središč. Takšna možnost je bila zlasti zagotovljena v deželah, kjer je imela svojo jurisdikcijo in suverenost Beneška republika. Z druge strani so istrske in dalmatinske mestne komune iz prestižnih razlogov raje sprejemale v službo »tujce z imenom in slovesom«, ne moremo pa izključiti niti tega, da klic razvite istrske in dalmatinske obale za tuje humaniste ni bil nič manj vabljev kot klic evropskih univerz za istrske in druge humaniste (Čvrljak, 1991, 81), med drugim tudi za Petra Pavla Vergerija st. V obeh središčih, se pravi v Padovi in Firencah, si je Vergerij največji ugled in slavo pridobil na področju pedagoških znanosti, zlasti z delom »*De ingenuis moribus*«, napisanim v letih 1402/3.¹ A vendar, govoriti o Vergeriju st. v odnosu do humanizma v Istri, pomeni govoriti predvsem o njegovem prispevku od zunaj, saj Koper v njegovem času še ni bil osrednje politično in kulturno središče beneške Istre. To je postajal ob koncu 15. stoletja, ko mu je *Serenissima* s centralizacijo svoje oblasti podeljevala vse obširnejše upravne, sodne in gospodarske pristojnosti, blaginja in ekonomska moč pa sta z razcvetom humanizma in renesanse mestu omogočila, da je v novem ustvarjalnem zagonu prestopilo v novi vek.

V času reformacije je s svojim delom zapustil globoko sled koprski protestantski škof Peter Pavel Vergerij ml. (1498–1565), ki se je v izgnanstvu v nemških deželah povezal s Primožem Trubarjem. Njuni osebnosti in povezave so v ožjih in širših evropskih krogih spodbujale nove poglede mislecev 16. stoletja o izvirnem razumevanju in tolmačenju stare biblične književnosti in celo do nasprotujočih si stališč do geneze obsežnega knjižnega opusa slovenskih protestantskih piscev. Pomen delovanja velikega reformatorja Petra Pavla Vergerija ml. lahko pripišemo tudi dejstvu, da je poznal multikulturno in večjezično strukturo Istre in se zavedal, kako pomembno je bogoslužje v materinem jeziku, poleg tega pa je dokaj zaslužen tudi za razcvet in ohranjanje glagoljšta.²

Že od sredine 16. stoletja dalje so v Kopru pod vplivom živahnega književnega ustvarjanja v italijanskih deželah, začela nastajati posebna združenja, ki so jih poimenovali akademije: po Akademiji *della Calza* (1478–1553), ki še ni imela

1 O delu in življenju P. P. Vergerija st. zlasti F. Semi, *Istria e Dalmazia, uomini e tempi*, I: Istria e Fiume. Le figure più rappresentative della civiltà istriana e fiumana nei diversi momenti della storia, Udine 1991; D. Robey, *Aspetti dell'Umanesimo vergeriano*, v: L'Umanesimo in Istria, Firenze 1983, 7–18.

2 P. P. Vergeriju ml. in njegovemu vplivu na P. Trubarja je bil leta 1998 posvečen mednarodni simpozij z naslovom »Peter Pavel Vergerij ml. Polemični mislec v Evropi 16. stoletja ob 500-letnici rojstva«, ki se je v organizaciji Zgodovinskega društva za južno Primorsko in Znanstveno-raziskovalnega središča R. Slovenije, odvijal v Kopru v dneh 1.–2. oktobra 1998. Referati so zbrani in objavljeni v zborniku *Acta Histriae* VIII., Koper 1999.

pravega značaja akademije, lahko vrsto koprskih akademij pričnemo z Akademijo *dei Desiosi* (1553–1554), ki je nastala ob zatonu reformacije oziroma po izgonu protestantskega škofa P. P. Vergerija ml. iz koprške škofije. Sledila ji je Akademija *Palladiana* (1569–1637), katere član je bil npr. ugledni zdravnik Santorio Santorio (1561–1636), avtor znamenitega dela *De Statica medicina* in zgodovinar ter krajepisec Nicolò Manzuoli, avtor znanega krajepisa z naslovom *Nova descrizione dell'Istria* (1611). Leta 1646 je zaživela tretja akademija z imenom Akademija *dei Risorti*, v kateri je deloval ugledni zdravnik Prospero Petronio, ki je zaslovel s svojim delom *Memorie sacre e profane dell'Istria* (1681). Razsvetljensko 18. stoletje je v letih 1739–1742 vdahnilo življenje Akademiji *degli Operosi*, s katero so v provincialno koprsko okolje pronicali prvi poskusi kulturne prenovе, ki jo je vanjo vnašal rod mlajših izobražencev z Gian Rinaldom Carlijem (1720–1795) in Girolamom Gravisijem (1720–1812) na čelu. Akademsko življenje je pod Carlijevim vodstvom doseglo svoj višek v letih 1758/59–1764, ko so se akademiki z obravnavo ekonomskih in družbenih problemov svoje dežele začeli bližati evropskim akademskim področjem in interesom, Carliju pa je uspelo v težnjah po hitrejšem prilagajanju evropskim intelektualnim gibanjem 18. stoletja, prenovljeno Akademijo *dei Risorti* spremeniti v pravo študijsko središče ne le za domoznanstvo in ekonomske vede, temveč za znanstvene panoge na splošno.³

K velikim spremembam na področju izobraževanja in kulture je doprinesel tudi Tridentinski koncil (1545–1563), ki je v Kopru že leta 1612 spodbudil nastanek laičnega semenišča oziroma *Collegia dei Nobili*, ustanova pa je dokončno zaživela šele leta 1675. S stalno delujočo šolsko ustanovo se je pričela pedagoška dejavnost v okviru načrtovanega programa, ki so ga izvajali domači in tuji učitelji. Ustanovo so vodili šolski bratje *scolopi*, po letu 1708 pa *piaristi* (očetje ubožnih šol), ki so poučevali gramatiko, humanistiko, retoriko, poezijo, logiko, filozofijo in matematiko, od jezikov pa razen italijanščine in latinščine, tudi francoščino in nemščino. S prihodom *scolopov* je ugled koprškega *Collegia* močno narasel, tako da so učenci prihajali iz Dalmacije in celo iz oddaljenih Jonskih otokov, Koper pa se jim je zdel kot Padova v miniaturi. Na šoli so poučevali najboljši predstavniki tega reda in je njihovim učnim metodam koprsko meščanstvo povsem zaupalo. Na teh temeljih je *Collegio* deloval vse do nastopa francoske oblasti leta 1806, s tem, da so francoske reforme spremenile njegov verski značaj. Nekdanji *Collegio* je s šolskim letom 1807/8 postal samostojni licej, ki je vključeval štiri srednje in višje razrede ter bil povezan s semeniščem *piaristov*, ki pa so imeli le skromen vpliv in delež med učitelji. Avstrija je sicer po letu 1814 nekdanjemu *Collegiu* povrnila nekdanjo podobo, vendar je leta 1817 dokončno prenehal z delovanjem.⁴

3 O nastanku in delovanju koprskih akademij B. Ziliotto, *Accademie e accademici di Capodistria (1478-1807)*, Archeografo Triestino, R. LVII NS, Trieste 1944; glej tudi S. Žitko, *Carlijevo delovanje v koprskih akademijah 18. stoletja*, Acta Histriae V., Zgodovinsko društvo za južno Primorsko-Koper, Znanstveno-raziskovalno središče R. Slovenije, Koper, Koper-Capodistria 1997, str. 59–78.

4 O delovanju *Collegia dei Nobili* podrobneje G. Vidossich, *Nuovi materiali per la storia del Collegio di Capodistria*, AMSI, vol. XV, Parenzo 1899, 265–275; S. Žitko, *Vloga in pomen Collegia dei Nobili v Kopru*, Acta Histriae, III, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko-Koper, Koper 1994, str. 123–132.

Že v 18. stoletju se je na območju koprške škofije zaradi slovanskega zaledja čutila potreba po izobrazbi duhovnikov – glagoljašev. Zlasti koprskemu škofu Paolu Naldiniju gre pripisati zaslugo za razvoj slovanskega bogoslužja v Istri. Že v letih od 1691 do 1705 je večkrat poudarjal, da je nujno potrebno v Kopru ustanoviti semenišče za študij bogoslovcev, ki bi obvladali slovanski jezik, zato je večkrat gregorite tretjerednike zadolžil za poučevanje ljudstva v verskih naukih. Leta 1710 je končno z njegovo materialno pomočjo v Kopru zraslo ilirsko semenišče *Seminarium Italo-Sclavum Naldinianum*, ki je delovalo vse do leta 1818, ko je bilo prestavljeno v Gorico.⁵

Pomen Kopra je po letu 1814/15 začel upadati, naraščati pa pomen sosednjega Trsta kot središča gubernija oziroma Avstrijskega primorja. Avstrija je glede šolskega jezika vodila politiko germanizacije, glede na tedanji etnični sestav prebivalstva v Istri pa je predpisala italijanščino kot uradni jezik v uradih in na sodiščih. Na območju Istrskega okrožja s središčem v Pazinu je bilo zasnovanih 6 glavnih šol z nemškim učnim jezikom, od teh po ena tudi v Kopru in Piranu. Na podeželju so na sedežih dekanij oziroma župnij začele nastajati že tudi prve slovenske oziroma hrvaške osnovne šole. V letih 1814–1841 je delovala v Kopru nemška gimnazija (*Imperial Regio Ginnasio Giustinopolitano*) s 6 razredi, ki jo je obiskovalo tudi precej slovenskih in hrvaških učencev, vendar so jo oblasti leta 1842 preselile v Trst skupaj s šolsko knjižnico in ostalim inventarjem. Ob zavzemanju in finančni podpori meščanstva je koprskemu županstvu leta 1848 vendarle uspelo ponovno odpreti nižjo gimnazijo s štirimi razredi, ki so se v letih 1856–1858 uspeli razširiti na 8 razredov. Gimnazija se je takrat preimenovala v »*Imperial Regio Ginnasio Superiore*«, ki je z nenehnim povečevanjem števila učencev, usposobljenim učnim kadrom in solidno opremo za skoraj pol stoletja postala ne le najbolj cenjena šola v Avstrijskem primorju, temveč tudi v širšem prostoru tedanje monarhije. Poučevanje je ob italijanskem, potekalo tudi v slovenskem in hrvaškem jeziku, nemški jezik pa je bil zgolj fakultativen.

V drugi polovici 19. stoletja je z nastopom ustavne dobe (1861) in modernjšo šolsko zakonodajo (1869) šolstvo znatno napredovalo. Tabor v Kubedu pri Kopru leta 1870 je postavil zahtevo po ustanovitvi slovenske glavne šole v Kopru. V skladu s šolskim zakonom iz leta 1869, ki je določal, da mora imeti vsaka dežela svoje štiriletno učiteljsišče, je leta 1875/76 v Kopru nastalo trojezično učiteljsišče, ki je neprekinjeno delovalo do leta 1909, ko so hrvaški oddelek premestili v Kastav, slovenskega v Gorico, italijanski pa je ostal v Kopru vse do leta 1923. Kljub izredno težkim političnim okoliščinam in razmeram, ki so vladale v tedaj nacionalno napetem ozračju Kopra, je izpolnilo svoje poslanstvo, saj je v 34 letih svojega delovanja dalo 426 slovenskih in 117 hrvaških učiteljev, ki so bili na Primorskem in

5 O delovanju in pomenu škofa Paola Naldinija boljše v zborniku *Eremita doctus – Episcopus Iustinopolitanus Paulus Naldini (1686–1713)*. Zapuščina koprškega škofa Paola Naldinija (ur. V. Kamin Kajfež), Ognjišče d.o.o., Koper, 2014; glej tudi D. Darovec, *Koprška škofija in Slovani od srednjega do novega veka*, Acta Histriae, 9, 2001, 1, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko-Koper, Znanstveno-raziskovalno središče R Slovenije-Koper, Koper 2001, str. 73–110.

v Istri nosilci narodne prebuje in prosvetno-kulturnega dela med prebivalstvom. Poleg tega je koprsko učiteljišče odigralo pomembno vlogo pri vzpostavljanju enakovrednih razmerij med uradnim nemškim jezikom in jeziki okolja, se pravi italijanskim, slovenskim in hrvaškim jezikom. Tako je bilo ravno koprsko učiteljišče dokaz, da je možno sobivanje različnih etničnih skupnosti, različnih jezikov in kultur, hkrati pa je na določen način simptomatično, da je v Istri že v času zgodnje slovensko-hrvaške narodne prebuje na eni strani in italijanskega iredentizma na drugi, prišlo do tako pogumne odločitve državnih oblasti o večjezičnem učiteljišču, kjer so se vsi trije oziroma štirje jeziki in kulture vrsto let enakovredno uveljavljali predvsem po zaslugi številnih uveljavljenih učiteljev in učencev, kot so bili npr. France Bevk, Fran Barbalić, Ivan Matečić Ronjgov, Srečko Kumar, Josip Ribičić oziroma njihovih profesorjev, kot so bili Ivan Markelj, Viktor Bežek, Saša Šantel, Vladimir Nazor, Vjekoslav Spinčić, Ivan Koštial in mnogi drugi.⁶

S preselitvijo slovenskega oddelka koprskega učiteljišča v Gorico, je v Istri nastala precejšnja praznina na šolskem področju. Kljub temu, da se je tu v osemdesetih letih 19. stoletja povečalo število hrvaških in slovenskih osnovnih šol, so italijanski nacionalno-liberalni krogi s svojo prevlado v večini občin še nadalje uspešno preprečevali snovanje slovenskih in hrvaških šol. Nič boljši ni bil položaj v Trstu, kjer niso imeli Slovenci do ustanovitve Ciril-Methodove družbe nobene lastne šole in so bili slovenski otroci prisiljeni obiskovati italijanske ali pa nemške šole. Zato je Politično društvo Edinost na zborovanju v Trstu, 27. marca 1904 zahtevalo ureditev šolstva v Trstu, Gorici in Istri, da se slovenskemu prebivalstvu nudi možnost vzgajati in šolati otroke v materinem jeziku tako v osnovnih kot srednjih šolah.

Vprašanje visokošolskega študija in težnje po ustanovitvi univerze v Trstu oziroma v Ljubljani

Čeprav so se razprave in težnje po ustanovitvi univerze v Trstu pričele že v revolucionarnem letu 1848/49, kamor med drugim sodijo tudi prizadevanja Ivana Blažirja⁷, uradnika policijskega ravnateljstva v Trstu, da bi na pravni fakulteti,

6 O nastanku koprške c. k. gimnazije glej Krmar, D., *L'Imperial regio Ginnasio Giustinopolitano (1814–1918). Breve profilo storico*. V: *L'insegnamento della fisica nell'Ottocento a Capodistria. La storia, la scuola, il contesto europeo, il museo scolastico*, Capodistria, 2008. O koprskem trojezičnem učiteljišču in njegovi vlogi podrobneje M. Konestabile Rovis - J. Čebren (ur.), *Cesarsko-kraljevo možko učiteljišče v Kopru 1875–1909. Slovenski oddelek*, Pokrajinski arhiv Koper, 2011; glej tudi S. Vilhar, *Slovensko učiteljišče v Kopru 1875–1909*, Koper 1976.

7 Tržaški Slovenec Ivan Blažir je bil leta 1848 zaposlen pri policijski upravi v Trstu; italijanska historiografija ga označuje za začetnika politične aktivnosti tržaških Slovencev, obenem pa tudi za proavstrijsko usmerjenega konservativca. Kljub nekaterim njegovim dvoumnim dejanjem in stališčem v časopisu »*Giornale del Lloyd*«, gre pri Blažirju za prvi poskus nacionalne uveljavitve slovenskega elementa v Trstu oziroma celo italijansko-slovenskega sporazuma in sodelovanja proti germanizacijskim težnjam osrednje vlade (Granda, S. *Prepir o nacionalni in državnopravni pripadnosti Istre v revolucionarnem letu 1848/49*, Kronika, 37, št. 1-2, str. 66–75).

ki bi jo tu ustanovili, predavali procesualno pravo v slovenskem jeziku, pa se je boj za slovensko univerzo znova razmahnil šele v šestdesetih letih 19. stoletja, v obdobju taborskega gibanja. Tako je tabor v Šempasu 18. oktobra 1868, npr., postavil zahtevo po ustanovitvi pravne fakultete v Ljubljani.

Mnogo bolj akutno je bilo univerzitetno vprašanje avstrijskih Italijanov, ki se je pojavilo kmalu po letu 1866, ko je z vključitvijo Benečije oziroma Padove v okvir Italijanskega kraljestva, prebivalstvo na Tridentinskem, v Dalmaciji in Avstrijskem primorju ostalo brez možnosti po visokošolskem študiju v lastnem italijanskem jeziku. Problem je bil sprva bolj čustvene in psihološke narave, saj tudi pred tem obdobjem število študentov z vzhodnojadranskih pokrajin ni bilo ravno visoko. Tudi iz praktičnih razlogov so mnogi mladi Tržačani raje obiskovali avstrijske univerze, medtem ko je bila Padova bolj privlačna za nekdanja beneška ozemlja Istre in Dalmacije. Toda ne glede na relativno majhno število študentov je ločitev Padove boleče odjeknila v javnem mnenju avstrijskih Italijanov.

V sedemdesetih letih so se pojavile že tudi prve zahteve po ustanovitvi pravne fakultete oziroma univerze v Ljubljani; ena od takih zahtev naj bi se uvrstila na tabor v Fernetičih leta 1869, ki pa je bil prepovedan. Leta 1874 je Radoslav Razlag, ki je jeseni 1871 v času Hohenwartove vlade postal deželni glavar na Kranjskem, v dunajskem državnem zboru predlagal ustanovitev »internacionalne univerze južnih dežel v Ljubljani« s predavanji v nemškem, slovenskem, italijanskem in »ilirskem« jeziku.⁸

Na začetku zadnjega desetletja 19. stoletja, ko so nacionalni antagonizmi postajali čedalje hujši in ko je tudi nemški odpor do ustanovitve nenemških univerz na avstrijskih tleh (primer češke univerze) postajal nevzdržen, je vprašanje italijanske univerze preseglo prvotne regionalne okvire in začelo predstavljati vsedržavni problem. Na vladni ravni so videli rešitev predvsem v tem, da bi osnovali vzporedno katedro za študij prava pri univerzi v Innsbrucku, kar pa je v nemških krogih vzbudilo bojazen, da bo to sčasoma privedlo do utrakvizacije tamkajšnje univerze in izpodkopavanja nemškega elementa na Tirolskem.⁹

Italijanski pritisk je odslej nenehno naraščal, oblasti pa so v iskanju izhoda še vedno vztrajale pri povečanju obsega predavanj na pravni fakulteti v Innsbrucku, kamor naj bi po novem dotekalo tudi večje število slušateljev iz jadranskih provinc. Italijanska prizadevanja so dosegla višek v letu 1901, ko je tržaški mestni svet odredil zbiranje sredstev za ustanovitev lastne univerze v Trstu, temu pa je sledila velika javna manifestacija s predstavniki italijanskih provinc v Avstriji. Ob tem tedanja Koerberjeva vlada ni imela ne dovolj močne parlamentarne

8 R. Razlag je nameraval že jeseni 1871 v Ljubljani v nemškem jeziku izdajati list *Adria*, ki naj bi po napovedih Raičevega *Primorca* »obdeloval politiko, narodno gospodarstvo in društveno življenje s posebnim ozirom na jugoslovanske kraje jadranskega morja in bližnje dežele« (Pleterski, 1979, str. 13).

9 Ara, A., *La questione dell'Università italiana in Austria*. V: *Ricerche sugli austro-italiani e l'ultima Austria*, Editrice Elia, Roma 1974, str. 21.

zaslombe ne prave politične volje, da bi zasnovala organski načrt za rešitev visokošolske problematike. Zadovoljevala se je z obljubami, s polovičnimi ukrepi, ki pa so vso stvar še bolj zapletli in zaostрили, čeprav je načelno priznavala Italijanom pravico do lastne univerze in je leta 1901 italijanske zahteve celo predložila v razpravo v državnem zboru.

Vladne poteze so nemudoma odjeknile med južnoslovanskimi študenti pa tudi njihovimi političnimi predstavniki, ki sicer niso nasprotovali italijanskim zahtevam po lastni univerzi, odločno pa so se uprli njihovim pretenzijam po univerzi v Trstu kot političnem in upravnem središču Avstrijskega primorja z večinskim slovenskim in hrvaškim prebivalstvom. Tržaška *Edinost* je ob tem v članku »Italijanska univerza in naše stališče« tudi zapisala, da gre pri tej italijanski zahtevi zgolj za politično, ne pa kulturno vprašanje, oziroma za njihove pretenzije, »da Trst s svojo univerzo postane močno italijansko središče v okviru sestrskih provinc Istre, Tridentinske, Goriške in Dalmacije, ter da bo lahko še intenzivneje pletel vezi z Italijo, kot doslej«. ¹⁰

Nasprotovanje Trstu kot italijanskemu univerzitetnemu sedežu, se je v teh letih kazalo ne le v vladnih vrstah, pač pa tudi pri c. k. namestnikih v Trstu, zlasti pri Leopoldu Goëssu in princu Konradu Hohenloheju. Goëss je naglašal, da je Trst med vsemi avstrijskimi mesti z italijanskim prebivalstvom najbolj izpostavljen napadom iredente, tudi zaradi velikega števila »*regnicolov*«, ki živijo in delajo v mestu. Ustanovitev italijanske pravne oziroma filozofske fakultete bi po njegovem okrepila iredentistične težnje in prizadela lojalni del prebivalstva, zlasti Slovence in Nemce, katerih anti-iredentizem je bil vitalnega pomena za avstrijsko prisotnost v tem velikem jadranskem pristaniškem mestu.

S tem vprašanjem se je pričela ob avstrijskih Italijanih ukvarjati tudi slovenska politika, ki pa je bila že od samega začetka strankarsko razdeljena med klerikalno in liberalno opcijo, vedno očitnejša pa so postajala tudi nihanja med Ljubljano in Trstom kot sedežem bodoče univerze. *Edinost* je tako sredi januarja 1905 v vrsti člankov predstavljala zlasti prednost Trsta in med drugim poudarjala, »da univerze sodijo tja, kjer je težišče narodove moči in veljave. Trst ima velike knjižnice, kjer lahko mladina pridobiva široko izobrazbo, poleg tega pa je italijanski živelj po svojem bistvu slovenskemu bližji kot nemški, v Ljubljani pa se niso znali otresti germanskega vpliva. Majhni univerzi v Ljubljani, ki se zgleduje po graški in innsbruški zato že v samem začetku preti nevarnost, da podleže nemškemu vplivu. V Trst bi z ustanovitvijo univerze pritegnili celoten primorski živelj in mu odprli pot do izobrazbe, do obvladanja italijanskega jezika in javne uprave s čemer bi lahko postopno izpodrinili italijansko uradništvo.« ¹¹

Tržaška *Edinost* je tudi po polemikah s Slovencem in Slovenskim narodom še nadalje objavljala razmišljanja Henrika Tume o univerzi, ki jih je objavil v glasilu slovenskega nacionalno-radikalnega dijaštva *Omladina* in kjer se je zavzemal za

¹⁰ *Edinost*, 26. november 1902, str. 270.

¹¹ *Edinost*, 13. januar 1905, str. 13.

»utrakvistično italijansko-slovensko trgovsko-pravno akademijo«, saj naj bi po njegovem Trst zagotavljal vse pogoje, da se tu ustanovi »modernejša univerza, združena z višjo trgovsko akademijo, torej univerza, ki bi imela nekako novo trgovsko industrijsko fakulteto«. Svoja stališča je utemeljeval zlasti zaradi razmišljanj in postopanj Italijanov na eni in avstrijskih Nemcev na drugi strani; predvsem poslednji »se boje«, kot navaja, »slovenske univerze v Trstu bolj kot one v Ljubljani! Iznebe se z njo večjega dela slovenskega dijaštva v Grazu ter obenem preprečijo, da se slovenstvo ne bo moglo razvijati s hitrejšim korakom ob Adriji, to je tam, kamor merijo končni cilji germanstva in kjer smo jim nevarni mi, ne pa Italijani. Le-ti bi nas z vso silo podpirali pri naših stremljenjih za univerzo v Ljubljani, ker bi se nas tako odkrižali ob Adriji in je morda torej zahteva po slovensko-italijanski univerzi v Trstu le taktična pot, da dobimo čisto slovensko v Ljubljani«, zaključuje Tuma.¹²

Za slovensko univerzo so se potegovala tudi slovenska akademska društva; na občnem zboru dne 21. avgusta 1904 je Akademsko društvo Adrija na Goriškem razpravljalo o slovenskih šolah, o slovenski gimnaziji v Gorici pa tudi o slovenski univerzi v Ljubljani.¹³

Medtem je pritisk volilnega telesa pri italijanskih poslancih povzročil vidnejši in odločnejši nastop glede sedeža bodoče univerze tudi s pretnjo obstrukcionizma, če oblasti ne bi sprejele italijanske zahteve po sedežu v Trstu. Vse to je vlado prisililo, da je popustila pri svojih stališčih glede Rovereta, s tem pa se je na območju Avstrijskega primorja odprla nova faza univerzitetnega vprašanja. Italijanska stran se je namreč v izogib prevelike odgovornosti zadovoljila tudi s tem, da bi za sedež bodoče pravne fakultete izbrali Koper, kar bi bilo zanje manjše zlo kot Rovereto. Dokler pa ne bi prišlo do ustanovitve popolne univerze v Trstu, naj bi italijanskim študentom priznavali študij oziroma diplome nekaterih italijanskih univerz.

Klerikalni list *Slovenec* je že ob koncu marca 1905 v članku »Ali je Koper pripraven za italijansko vseučilišče?« izrazil precejšen dvom o njegovi ustreznosti, saj bi s tem ob Trstu tudi to mesto postalo gnezdo iredente, v članku »Italijanske zvijače« pa je ob koncu julija 1905 povzel zahteve in stališča tržaškega *Il Piccolo*, ki je glede Kopra kot sedeža pravne fakultete kazal določene simpatije, čeprav bi italijanskim težnjam posebej ne koristil.

Svoje stališče do tega perečega vprašanja je izrazila tudi tedanja socialdemokratska stranka, ko je meseca maja 1905 v Trstu prišlo do skupnega sestanka s predstavniki italijanskih socialistov. Delegaciji sta se strinjali, da je univerzitetno vprašanje velikega pomena, saj razpihuje nacionalno mržnjo in nudi militarističnim krogom v eni in drugi državi izgovor za nenehno oboroževanje. Zato so se zavzeli za ustanovitev italijanske univerze v Trstu, na kateri pa bi bilo potrebno uvesti, kakor je podčrtal slovenski delegat Etbin Kristan, tudi predavanja v slovenskem jeziku.¹⁴

12 *Edinost*, 10. februar 1905, str. 41.

13 Kramar, J., *Narodna prebujala istrskih Slovencev*, Založba Lipa-Založništvo tržaškega tiska, 1991, str. 331.

14 Pirjevec, J., *Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi*, ZČ, 29, 3–4, 1973, str. 257.

Ob koncu leta 1905 naj bi glede univerze v Trstu vendarle prišlo do sporazuma med vlado in italijanskim poslanskim klubom. Predsednik vlade, baron Paul Gautsch jim je, kot navaja *Slovenec*, obljubil, da bo vlada umaknila predlog glede Rovereta in pričela neposredna pogajanja s tržaško občino glede univerze. Ob tokratnih vladnih odločitvah so si bila mnenja in stališča *Slovenca* in *Edinosti* dokaj blizu: *Edinost* je odločno izjavila, da se bo slovansko prebivalstvo Primorja odločno uprlo morebitnemu vladnemu predlogu, da bi na njegov račun ustregla italijanskim zahtevam, oziroma, da bi tržaška občina nosila stroške za italijansko univerzo, *Slovenec* pa izraža začudenje glede kompromisa med vlado in Italijani glede na to, da tržaški Slovenci brezuspešno že več kot 20 let prosijo in zahtevajo slovenske ljudske šole, vlada pa Italijanom obljublja kar ustanovitev univerze. Nekoliko taktično potem zaključuje, da bo počakala na vladno odločitev glede univerze v Ljubljani, glede priznanja izpitov na zagrebški univerzi, zlasti pa glede na vladno razdelitev novih volilnih okrajev, povezanih s pripravo zakona o volilni reformi.¹⁵

Volilna reforma, sprejeta ob koncu leta 1906, državnozborske volitve 14. maja 1907 in potrditev nagodbe z Ogrsko, so dodobra zaposlovale novo Beckovo vlado ter potisnile nekoliko ob stran druga vprašanja, med drugim tudi vprašanje visokošolskega študija oziroma ustanovitev novih univerz.

Ko so jeseni 1908 na Dunaju ponovno izbruhnili krvavi spopadi zaradi univerze v Trstu in je to povzročilo tudi vrsto nemirov po drugih mestih cesarstva, se je nov Bienenrthov vladni kabinet (tudi zaradi zunanjepolitičnih razlogov) odločil, da bo enkrat za vselej rešil vprašanje italijanske univerze in je vlada za nasvet med drugim zaprosila tudi nekatere vplivne tržaške kroge in osebnosti. Po mnenju večine bi nekaj stotin študentov iredentizmu ne moglo dati večjega zagona, celo obratno, popustljiva politika do italijanskih zahtev bi vladi dovoljevala, da bolj odločno nastopi proti rovarjenju iredente. Večina pa je tudi poudarila, da bi bilo treba obenem igrati tudi na slovensko karto in opogumljati dvojezične Slovence, da se vpišejo na univerzo, ter jo na ta način iztrgajo prevelikemu italijanskemu vplivu.

Toda kot odločen nasprotnik tržaške rešitve univerzitetnega vprašanja, se je v tem obdobju pokazal c.k. namestnik princ Konrad Hohenlohe, najbrž pod vplivom nadvojvode Franca Ferdinanda, ki Italijanom ni bil naklonjen. V svojem poročilu vladi je Hohenlohe navedel, da Trst ni izključno italijansko mesto, kar so zgovorno pokazale parlamentarne volitve 1907, ko je bil italijanski liberalno-nacionalni tabor hudo poražen. »V mestu živi«, navaja Hohenlohe, »močna slovenska nacionalna skupnost, ki zaradi nenehnega pritoka iz zaledja stalno narašča. V takšnih okoliščinah bi se vpisalo na univerzo veliko Slovencev, kar bi zaostriло že tako hude nacionalne napetosti v Primorju.«¹⁶ Hohenlohe se je torej bal stanja nenehne italijansko-slovanske napetosti in naraščanja iredentističnih teženj med italijanskim prebivalstvom, zato je raje podprl izbiro Dunaja kot sedeže italijanske pravne fakultete, kar pa se je zaradi nemškega odpora pokazalo za neuresničljivo.

¹⁵ *Edinost*, 14. december 1905, str. 343; *Slovenec*, 14. december 1905, str. 285.

¹⁶ Ara, A., *La questione dell' Università italiana in Austria*, cit., str. 104.

Novi vladni predlogi in parlamentarne razprave so se tako zavlekli tudi v naslednja leta. V okviru iskanja kompromisa z južnoslovanskimi poslanci, je zanimiv predlog, ki je prišel iz Gorice. Tu je deželni zbor izglasoval resolucijo, v kateri je zahteval istočasno ustanovitev italijanske univerze v Trstu in slovenske v Ljubljani. Prišlo je tudi do srečanja med italijanskimi in slovenskimi parlamentarci, ki so celo pristali na ustanovitev univerze v Trstu, a le pod pogojem, da dobijo svoje osnovne in srednje (poklicne) šole v samem mestu in v Istri. Cena je bila za italijansko stran previsoka, saj so menili, da je to vprašanje v pristojnosti deželnih oziroma lokalnih političnih oblasti.¹⁷

V začetku leta 1911, se je v iskanju kompromisa znova, kot poroča *Edinost*, pojavil Koper kot sedež italijanske pravne fakultete. *Edinost* si pri tem postavlja vprašanje, »ali bi nam italijanska fakulteta v Kopru škodovala, ali ne?«. V nadaljevanju ugotavlja, da so si glede Trsta na jasnem in vanj ne bomo nikoli privolili, saj dobro vemo, da bi se v tem slučaju italijanski element znatno okrepil.¹⁸ Leta 1912 je publicist in časnikar dr. Vladimir Knaflič napisal »Spomenico slovenski javnosti«, v kateri v imenu tržaških Slovencev pravi: *Slovinci soglasno in nujno zahtevamo slovensko pravno-trgovinsko fakulteto v Trstu sočasno z laško fakulteto, ki se brez junktima s to našo ne sme realizirati!* V nadaljevanju z zgodovinskimi in statističnimi podatki dokazuje, da Slovenija teži k Trstu, kjer tudi raste ugledna slovenska manjšina, in ki je »največje slovensko mesto« z okrog 70.000 rojaki. Kar je pri tem pomembno, Knaflič italijanskega elementa v Trstu ne le, da ne zanika, marveč vidi v njem posebno prednost. »V sožitju narodov raste kultura«, piše. »Nemška je, ki nas je doslej dojila. Ali nekoliko romanske bi nam koristilo. Bližja nam je, lažje razumljiva... Dubrovnik je zacvetel pod laškim činkvečentom. Mi moramo zacvesti v moderni kulturi germansko-romansko-slovanski, sledeč češkemu vplivu. In: »Malemu narodu treba širokega obzorja! Le v mestu, kakor je Trst, si ga more mladenič pridobiti, ali pa mora v tujino«.»¹⁹

Po nekajletnem relativnem zatišju se je polemika ponovno zaostрила leta 1914, ko so se znova pojavile govorice o skorajšnji ustanovitvi italijanske univerze v Trstu. Slovenski in hrvaški študentje so se v precejšnjem številu vpisali v tržaško trgovsko akademijo Revoltella z namenom, da dokažejo svojo številčno moč in podprejo svoje poslance, ki so se zavzemali za to, da mora biti univerza v Trstu dvojezična. Z Italijani je prišlo do hudih spopadov, ki so glasno odjeknili tudi na Dunaju med južnoslovansko mladino; vneli so se novi nemiri in žolčne časopisne polemike, ki so se zavlekly tja do izbruha prve svetovne vojne.

Boj za slovensko šolo v Trstu – od osnovne do univerze – se je tako zavlekel vse do prve svetovne vojne, ko so prizadevanja za ustanovitev take ali drugačne univerze v Trstu usahnila, propad habsburške monarhije leta 1918 in italijanska zasedba Primorske, pa sta usodno zarezala v nadaljnja prizadevanja po njeni uresničitvi.

17 Pirjevec, J., *Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi*, cit., str. 260.

18 *Edinost*, 16. februar 1911, str. 47.

19 Pleterski, J., *Trst v slovenski politični misli do prve svetovne vojne*. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, XVII, 1–2, Ljubljana-Trst, str. 21.

Od slovenskih srednjih šol do prvih visokošolskih ustanov

Potrebe po visokoškolskem izobraževanju primorskega prebivalstva sta v obdobju med obema vojnama in pred ustanovitvijo Univerze v Ljubljani (1919) zadovoljevali predvsem univerzi v Trstu in Padovi, slovenski izobraženci iz Istre in Primorske pa so študirali tudi v Pragi, na Dunaju in v Budimpešti. Zgodovina ustanavljanja ljubljanske univerze je za razumevanje kasnejšega dogajanja ob ustanovitvi Univerze na Primorskem zanimiva. Slovenski katoliški politiki so 1919 izrabili ugodne razmere in ustanovili Univerzo v Ljubljani, vendar je politika skupne države Srbov, Hrvatov in Slovencev nasprotovala njenemu delovanju in jo ovirala vse do leta 1927, ko se je ljubljanska univerza utrdila kot simbol slovenskih kulturnih pridobitev.²⁰

Zanimivo je tudi šolanje slovenskih pomorščakov. Ti so se do 1918 šolali v Bakru, Dubrovniku ali Kotorju. Prva slovenska pomorska šola je pričela delovati 1. 3. 1947 v Smedeli pri Kopru pod imenom *Slovenska pomorska trgovska akademija*. Ta je nastala na tradiciji preteklosti, na različnih oblikah šolanja v pomorstvu v različnih obdobjih: od habsburške srednje šole za matematiko in navtiko, ustanovljene 1754 v Trstu (*Scuola di matematica e nautica Trieste*) do Slovenske pomorske trgovske akademije. Prosvetljena cesarica Marija Terezija je namreč želela ustvariti avstrijsko navtično floto na Jadranu in zanjo usposobiti mornarje že leta 1753. Na njeno pobudo jezuitski duhovniki ustanovijo "šolo matematike in plovbe" v Trstu, ki uspešno deluje do 1760. Ker ima slab vpis jo 1773 cesarica preimenuje v Šolo filozofije in matematike in kasneje pridruži liceju. Šele pod ponovno avstrijsko oblastjo lahko zaživi v okrilju *Akademije za trgovino in navtiko*, ustanovljene tudi v Trstu 1817.²¹

Postavitev šolstva v Slovenski Istri po koncu II. svetovne vojne je naletelo na mnoge zgodovinsko zaznamovane ostaline. Na zgodovinskih dejstvih zasnovano pisanje tega dogajanja predstavlja Fulvio Tomizza v svojem prologu romana *Zlo prihaja s severa* (1984: 7–63). Ob italijanskih izobraževalnih ustanovah je bila ob koncu oktobra 1945 ustanovljena slovenska gimnazija, novembra istega leta osnovna šola, leta 1946 pa je sprejel prve gojence Dijaški dom Koper. Po London-skem memorandumu 1954. leta sta bili ustanovljeni še Srednja ekonomska in Industrijsko-kovinarska šola.²²

Začetek poti do visokega šolstva v slovenski Istri po drugi svetovni vojni sega v šestdeseta leta, ko je bila ustanovljena Višja pomorska šola Piran. Vendar šele sedemdeseta leta 20. stoletja predstavljajo zagon visokega šolstva v Sloveniji (Oddelka Pedagoške akademije v Kopru in Novi Gorici), kajti Kavčičev²³ policentrizem je spodbujal lokalni razvoj. V šolskem letu 1974–75 je zaživel v Kopru tudi

20 Dolenc v Borak et al., 2006, str. 285–287.

21 Twrdy et al., 2010.

22 Marušič, M., 1996.

23 Stane Kavčič, predsednik slovenskega Izvršnega sveta R. Slovenije (1967–1972).

višješolski študij strojništva, ki pa je kasneje zamrl.²⁴ Visokošolsko izobraževanje je na Primorskem ponujala Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, predvsem v obliki izrednega študija. Vendar to dejstvo ni zaustavilo prizadevanj primorskih intelektualcev, da pridobijo svoje visokošolsko središče. Med drugim Miro Kocjan, koprski župan (1967–1974), omenja v svojem intervjuju z avtorico več zanimivih pobud in podpore nastajanju intelektualnega središča v Istri tudi v povezovanju s Trstom. V njem tudi pove, da je Marcello Spaccini, tržaški župan (1967–1978), govoril sicer o tržaški univerzi, vendar je bil prepričan, da bi bilo potrebno utrditi tudi zono B z neko izobraževalno ustanovo. Z razvojem Luke in gospodarstva, je menil Spaccini, bo ostal Koper brez intelektualnega jedra. V razgovoru Mira Kocjana s predsednikom Izvršnega sveta Stanetom Kavčičem o potrebi po tretjem izobraževalnem središču je Kavčič menil, da sta v Sloveniji že dve univerzi in bi bilo zelo težko ustanoviti novo visokošolsko središče na hitro. Glede na zgodovinska dejstva je Kavčič soglašal, da bi bilo dobro za Primorsko, da dobi univerzo. S podporo Kopru pri tem bi predsednik izvršnega sveta imel težave z Goričani, ki so tudi gojili zamisel o univerzi v Novi Gorici.²⁵

V sedemdesetih letih se je Obalna skupnost, povezovalno telo obalnih občin, začela temeljiteje ukvarjati z ustanavljanjem višjih in visokih šol na Obali in zadolžila Alda Černigoja v svoji analitični službi, da vzpostavi delovanje posebne skupine strokovnjakov v ta namen. Poleg tega je v podporo dejavnosti za vzpostavitev visokega šolstva na Primorskem tudi ugodno vplivalo dejstvo, da je vodenje Sekretariata za prosveto in kulturo v Kavčičevi vladi leta 1972 prevzel Primorec Tomaž Bizajl, ki je podpiral ta proces.²⁶ Proti sleherni državni politiki, ki s pogledom iz centra ni videla v geografskem in strateško pomembnem obrobju Slovenije svoje lastne usode je sredi osemdesetih let pesnik in domoljub Ciril Zlobec zapisal: »Naš geopolitični položaj je očitno tak, da v modernem svetu moramo, če se hočemo ohraniti kot narod, živeti odprto in hkrati strnjeno v sebi, kajti za nas sta enako smrtni tako zakrnelost kot razpršenost. Biti moramo odprto jedro!«²⁷

Vse večja gospodarska razvitost občin Koper, Izola, Piran je zahtevala od vseh dejavnikov na slovenski obali, da so začeli hitreje razvijati šolsko mrežo srednjih, višjih in visokih šol. Dokumentom so sledila tudi stvarna prizadevanja, saj je Obalni svet Komisiji za razvoj in koordinacijo višjega in visokega šolstva naložil, da izoblikuje akcijski program za to področje.²⁸

Za poznavanje prizadevanj na poti do visokega šolstva v Slovenski Istri je vzorčen primer razvoj izobraževanja za potrebe pomorstva. Višja pomorska šola je nastala na tradiciji šolanja slovenskih pomorščakov v preteklosti na različnih oblikah in v različnih obdobjih: od habsburške srednje šole za matematiko in

24 Bizajl, 1972.

25 Kocjan, Miro v Čok: Hic et nunc aude, 2013. Strukturiran intervju, avtorizacija 4. 1. 2011.

26 Bizajl, 2009.

27 Zlobec: Beseda, dve iz arhivskega spomina. 2011, str. 13.

28 Bizajl: Policentrični razvoj Slovenije, 1972, str. 191.

navtiko 1754 v Trstu (Scuola di matematica e nautica Trieste) in Akademije za trgovino in nautiko 1817 tudi v Trstu, do Slovenske pomorske trgovske akademije 1947 v Kopru, ki se je 1949 preselila v Piran. Ljudska skupščina RS je 24. junija 1960 sprejela Zakon o ustanovitvi Višje pomorske šole Piran. S širjenjem študijske ponudbe in kapacitet se višja pomorska šola leta 1986 preimenuje v Višjo pomorsko in prometno šolo in leta 1992 v Visoko pomorsko in prometno šolo. 27. decembra 1995 pa je Državni zbor RS sprejel odlok o preoblikovanju visoke šole v Fakulteto za pomorstvo in promet Univerze v Ljubljani.²⁹

V začetku sedemdesetih let je usmeritev k policentrizmu tudi sicer dala prve rezultate. 1972 sta nastala dislocirana oddelka ljubljanske Pedagoške akademije v Novi Gorici in Novem mestu, 1974 pa v Kopru. V Mariboru se je Združenje visokošolskih zavodov intenzivno pripravljalo na ustanovitev univerze, ki je bila 1975. leta tudi ustanovljena. Tega leta je Ljudska republika Slovenija dobila nov visokošolski zakon, katerega botra je bila Aleksandra Kornhauser. S tem zakonom so poleg fakultet postale članice univerze tudi akademije in višje šole. Po mnenju nekaterih je s tem univerza izgubila notranjo homogenost.³⁰ Zakon so pozdravili v Mariboru, saj jim je bila s tako organiziranostjo odprta pot do ustanovitve univerze, pa tudi v Portorožu, saj je 1975. leta Univerza v Ljubljani pod svoje okrilje sprejela tedaj Višjo pomorsko šolo.

Na Skupnosti obalnih občin je bila 1992 ustanovljena delovna skupina za pripravo strokovnih gradiv za nadaljnji razvoj visokošolskega izobraževanja³¹. V okviru delovanja komisije sta nastala dva dokumenta: študija Dragana Marušiča *Obala ni več provinca* (1991)³² in projektna naloga skupine avtorjev *Razvoj visokega šolstva na Obali* (1992). Študija med drugim poudarja, da je kulturno izročilo obmorskega prostora osnova za oblikovanje visokošolskih programov. Ti naj bi poleg obstoječih (pomorstvo in promet, hotelirstvo in turizem ter visokošolski pedagoški študij) ponujali še programe računalništva, uporabne matematike in prevajalstva. Pokazala se je tudi potreba po programih humanistike etnološke in lingvistične vsebine, kmetijstva, turizma, prometa in zvez. V svet odprta univerza naj bi bila organizirana v oddelkih za naravoslovje, humanistiko in družboslovje, metaznanosti, umetnosti in svobodne dejavnosti.

Dodatni spodbudi k prizadevanjem za nastanek univerze sta dve nameri: *Pismo o namerah za ustanovitev visokošolskega središča na Slovenski obali*, ki so ga 30. 3. 1993 podpisali župani obalnih občin, predsednik obalne skupščine in predstavniki primorskega gospodarstva in *Pismo o namerah za zagotavljanje pogojev razvoja visokega šolstva v občinah Izola, Koper in Piran*, ki so ga 20. 11. 1995 podpisali predstavniki obalnih občin in gospodarstva ter tedanji minister za

29 Twrdy et al., 2010.

30 Bizajl, *Čas velikih pričakovanj*, 2009.

31 Gradivo SOO: Ugotovitve, stališča in sklepi. 23. 7. 1992.

32 Marušič, *Obala ni več provinca*. Ekspertiza. Skupnost obalnih občin (1991).

šolstvo, Slavko Gaber. Državna in lokalna politika sta si bili edini: najprej postavi-
ti visokošolsko središče, koordinacijsko telo obstoječih visokošolskih programov
različnih izvajalcev, kasneje pa, po doseženih materialnih, kadrovskih in razisko-
valnih pogojih razmišljati o ustanovitvi univerze.

Več poti do univerze

Nekaj desetletij trajajoča dogovarjanja o tem, kako in kdaj ustanoviti univer-
zo, so se vlekla od sredine sedemdesetih do začetka devetdesetih let prejšnjega
stoletja. Izobraženci, ki so se 1. 2. 1995 v Ankaranu združili v Akademsko dru-
štvo Univerze Zahodne Slovenije, so si prizadevali za njeno takojšnjo ustanovitev.
Razhajanja tedaj prodirajočih vizij, kako do univerze, so bila predvsem v različ-
nem videnju časa in načina za njeno ustanovitev. Razlika v viziji, ki je nastajala s
podporo lokalnih oblasti in je želela postaviti z Visokošolskim središčem odskoč-
no desko do skupnosti visokih šol in univerze, z drugo - društveno, ki je želela
s premočrtno potjo do univerze, ni bila le v poimenovanju univerze, temveč v
dilemi o njeni naravi. Za začetek si je Marušič zamislil manjšo univerzo s tisoč ali
dva tisoč študenti, notranja struktura organiziranosti naj bi bila oddelčna, njen
status (javna ali zasebna univerza) pa bi določali dosegljivi viri (državni prora-
čun ali denarni sklad). Mesto v mednarodnem prostoru bi si univerza pridobila z
gostujočimi profesorji iz tujine in izmenjavo študentov med univerzami ter pou-
čevanjem v angleškem jeziku³³. Kampus univerza anglosaksonskega modela, kot
si jo je zamišljal Marušič, bi lahko nastala le po spremembi slovenske področne
zakonodaje. Vendar na Ministrstvu za šolstvo niso kazali pripravljenosti za spre-
membo zakonodaje, po ukinitvi SOO leta 1993 pa so zamisel o hitrejšem razvoju
visokega šolstva na Obali celo opustili.³⁴

Več odzivov slovenskih izobražencev o tem, kakšno naj bo poslanstvo uni-
verze, ki bi delovala na severozahodnem delu države, je bilo tedaj objavljenih.
Ciril Zlobec je v svojem pisanju razmišljal: *»Petdeset let po osvoboditvi, ko smo
prvikrat v svoji zgodovini prisiljeni razmišljati kot država, bi bil skrajni čas, da
pritegnemo samo srčiko slovenskega življenja tudi primorsko intelektualno kom-
ponento, ki sicer že dolgo obstaja, s premalo korenin v lastnem prostoru. Univerza
je zmeraj bila žarišče, ljubljanska premalo žareča v primorski prostor. Primorstvo
kot način življenja, kot mišljenje in natura je toliko specifično, da ima naravno
pravico do svoje polne notranje organiziranosti, do polnega razmaha, tako zaradi
lastnega dobrega počutja kot zaradi koristi celote. In Slovenija si ne more privo-*

33 Zapisnik konstitutivne seje Akademskega društva zahodne Slovenije. Kobjeglava na Krasu,
28. 6. 1996.

34 Černigoj, Aldo: Ustanovitve Univerze na Primorskem v času in prostoru. Strukturirani vprašal-
nik, avtorizacija 17. 6. 2010.

*ščiti nobenega civilizacijskega obrobja, še zlasti pa ne na tako dinamični meji, kot je meja z Italijo!*³⁵

Tako sta bili v primorskem prostoru prisotni alternativni viziji ustanavljanja univerze. Mnogi zastavljeni cilji in oris poslanstva bodoče univerze so bili sicer za obe enaki ali vsaj podobni, združiti primorski prostor pod okriljem ene univerze z dvema kampusoma, v Kopru in Novi Gorici, izkoristiti strateško lego obmejnega prostora in oblikovati sodobno univerzo, ki bi se razlikovala od ljubljanske ali mariborske. Še posebej v poudarkih, da je izobraževanje temelječe na raziskovanju prava bodočnost tretje univerze, sta se obe viziji strinjali.³⁶

Dejavnosti, kako do univerze, so se razlikovale: akademsko društvo je želelo postaviti univerzo na osnovi akreditiranih študijskih programov, ki bi jih pripravljale programske skupine v sodelovanju z učitelji ljubljanske univerze, zamejstva in iz tujine. Z zasebnimi visokošolskimi zavodi, ki so se ustanavljali v primorskem prostoru so bili pripravljeni sodelovati na osnovi proste volje in konstruktivne udeležbe pri ustanavljanju univerze. Izhodišče za ustanovitev univerze bi bile po prvem predlogu tri fakultete³⁷ po drugem pa pet fakultet, ki bi pokrivale naslednja področja: 1) družboslovje, 2) naravoslovje, 3) tehnika, 4) jeziki in pravo, 5) interdisciplinarne vede. Zametek goriškega kampusa bi bila tedanja Fakulteta za znanosti o varstvu okolja (kasneje sestavni del Politehnike), ki bi s prehodom na univerzo kot njena članica ustrezala zamisli o univerzi.³⁸ Glede na nadaljnji razvoj dogodkov bi lahko prva članica koprškega kampusa bila Fakulteta za humanistične študije, saj sta tudi Danilo Zavrtanik in Boštjan Žekš iz goriškega visokega šolstva sodelovala pri njenem ustanavljanju. V prepletenem sodelovanju posameznih strokovnjakov v dogajanjih okrog ustanavljanja primorske univerze, po eni strani v prizadevanjih Akademskega društva ter dejanjih pobudnikov oblikovanja visokošolskega središča kot osnovne celice po drugi strani, je bilo precej nejasnosti, kdo kaj hoče. Kljub obojestranskemu soglasju, da je potrebno univerzo ustanoviti, je bilo med skupinama več vzkrižnih in nasprotujočih si dejanj.

V odboru za pripravo programskih in organizacijskih osnov za ustanovitev Visokošolskega središča, torej uresničevanja druge vizije, so sodelovali predstavniki obeh skupin.³⁹ *Visokošolsko središče (VSK)*, ustanovljeno 1995 v samem osrčju starega mesta Koper, je poleg *Znanstveno-raziskovalnega središča Koper (ZRS)*, ustanovljenega v istem času, postalo referenčni dejavnik pridobivanja

35 Zlobec: *Primorska univerza – glasujem zanjo*. 1995:4.

36 Bufon, Čok *Pomen razvoja znanosti in univerzitetnega izobraževanja v zahodni Sloveniji*. 1997, str. 89.

37 *Kako bomo ustanovili Univerzo zahodne Slovenije*. Delovno gradivo Akademskega društva Univerze zahodne Slovenije. 29. 11. 1995. Arhiv društva.

38 Zapisnik konstitutivne seje senata Akademskega društva za univerzo zahodne Slovenije, Kobje-glava na Krasu, 28.06.1996. Arhiv društva.

39 Sklep Občin Izola, Koper, Piran št. 108-5/95 o imenovanju Odbora za pripravo programskih in organizacijskih osnov za ustanovitev Visokošolskega središča. 14. 2. 1995.

informacij, urejanja potreb ter ponudba uslug novim vpisnim generacijam študentov ter motor nastajajoče visokošolske in raziskovalne dejavnosti.

Čeprav se je število študentov in učiteljev v primorskih visokošolskih zavodih povečevalo iz leta v leto, je država zelo previdno pisala svoje obete o razvoju visokega šola na Primorskem. Šele 1997 najdemo konkretnije opredelitve: »Ob uspešnem nadaljnjem kadrovskem in prostorskem razvoju obalnega visokošolskega središča in ob kakovostnem delu sedanjih visokošolskih zavodov je tako zaradi razvojnih ciljev visokega šolstva kot zaradi skupnih nacionalnih interesov to (obalno, op. avtorice) območje potencialni prostor za ustanovitev tretje slovenske univerze.«⁴⁰

Predsedniki Upravnih odborov območnih zbornic GZS Koper, Nova Gorica in Postojna ter župani mestnih občin Koper, Nova Gorica in občine Postojna so 23. 5. 1998 podpisali v Lipici pismo o namerah za podporo izvedbenemu projektu *Univerza na Primorskem*⁴¹. Projekt naj bi postavil strokovne podlage za sprejemanje organizacijskih, programskih, kadrovskih in prostorskih rešitev v procesu ustanavljanja Univerze. Poleg stvarnih rešitev za krajše obdobje pa naj bi nosilci projektnih nalog izdelali tudi strategijo razvoja visokošolskega šolstva za tretje tisočletje. Spodbujali in vodili pa naj bi tudi aktivnosti, ki bi pripomogle k nastajanju ugodne strokovne, politične in družbene klime v prid ustanovitvi nove slovenske univerze. V ta namen je Mestna občina Koper financirala razvojni projekt *Koper 2020*, v katerem je področje družbenih dejavnosti, kulture in zdravstva koordiniralo Znanstveno raziskovalno središče Koper in predstavilo razvojne vizije tako visokošolskega izobraževanja kot drugih primerjalnih prednosti obalnega območja v publikaciji z istim naslovom.⁴²

Tvorci podlag za ustanovitev univerze pa so pričakovali večjo podporo politike in države. Volilni program Liberalne demokracije Slovenije, tedaj najmočnejše politične stranke, ki ji je predsedoval dr. Janez Drnovšek, je v svoj volilni program leta 2000 zapisala: *V tem desetletju se je izven Ljubljane in Maribora visoko šolstvo še zlasti okrepilo na Primorskem, med Portorožem in Koprom ter v Novi Gorici: tu se je število študentov v tem času povečalo kar za desetkrat, tako da jih je zdaj že preko 5.000. Študenti na šestih visokošolskih zavodih ter dveh raziskovalnih inštitutih z rastočim številom visokošolskih učiteljev, asistentov in raziskovalcev že tvorijo močno visokošolsko središče s perspektivo preraščanja v tretjo slovensko univerzo. Namesto velikih besed, ki na tem zahtevnem področju ne pomenijo dosti, se bomo usmerili v zagotovitev nujnih pogojev za to preraščanje, zato smo v ta namen že pripravili predlog posebnega razvojnega zakona.*⁴³

40 Ministrstvo za šolstvo in šport, 1997. *Poročevalec DZ*, št. 58: 33.

41 Univerza na Primorskem, razvojni projekt. Arhiv Visokošolskega središča Koper. Maj 1998.

42 Čok et al.: *Razvojni projekt Koper 2020*. 1998.

43 *Slovenija gre naprej*. Volilni program LDS 2000.

Znanstveni tisk je dobil svoj okvir in zagon že leta 1991 z rojstvom revije *Annales*. Izdajatelj, Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, je postavil podlage za kasnejšo založbo *Annales*. Vendar je publiciranje že v tej zgodnji dobi, čeprav s poudarkom na znanstvenih vsebinah, bilo usmerjeno tudi v promocijo vsebin, človeških virov in potreb uporabnikov bodoče Univerze na Primorskem. V tem smislu je založba *Annales* organsko nastajala kot univerzitetna založba bodoče univerze.

Policentrizem in nove programske usmeritve izobraževalne politike

V okviru tedanjih programskih usmeritev slovenskega visokega šolstva in uveljavljanje potreb primorskega prostora so na Obali in v Novi Gorici nastali novi dodiplomski in podiplomski programi na področjih: šolstva, kulture in zdravstva, humanistike in naravovarstva, turizma, hotelirstva, prometa in zvez, ekonomije ter poslovnega in okoljskega managementa. V času zgoščene delovanja za nastanek univerze se je, na primer, v študijskem letu 1996/97 v obstoječih visokošolskih ustanovah izobraževalo nad 2000 študentov, dve leti kasneje je samo vpis v redni študij presegel to število. V študijskem letu 1996/97 je bilo na obalnih visokošolskih ustanovah zaposlenih 65 visokošolskih učiteljev in sodelavcev. Površina prostorov, namenjena izvajanju visokošolskih programov, je v istem študijskem letu obsegala 6.390 m². Študentski dom Korotan v Portorožu je to površino obogatil z dodatnimi 8.000 kvadratnimi metri⁴⁴ K nastajanju temeljev visokega šolstva je doprineslo delovanje več zasebnih in javnih zavodov, ki jih na kratko predstavljamo v nadaljevanju.

Visokošolsko središče Koper

Visokošolsko središče v Kopru so 1995 ustanovile občine Izola, Koper in Piran.⁴⁵ Spodbuda za njegov nastanek je bilo *Pismo o namerah za ustanovitev visokošolskega središča na Slovenski obali*, ki so ga 30. 3. 1993 podpisali župani obalnih občin, predsednik obalne skupščine in predstavniki primorskega gospodarstva. V tesnem sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, gospodarstvom, obema univerzama in drugimi visokošolskimi zavodi je povezovalo obstoječe in razvijalo nove visokošolske programe in temu namenu povezane dejavnosti. Zaupano mu je bilo, da pripravi, koordinira in stimulira razvoj visokega šolstva na Obali in pripravi formalno pravne podlage za nastanek Univerze na Primorskem. Znotraj Visokošolskega središča je bil ustanovljen Projektni svet Univerze na Primorskem, zadolžen za konkretno pripravo posameznih projektov ustanovitve novih visokošolskih zavodov (Fakulteta za Humanistične študije, Visoka šola za management, Visoka šola za zdravstveno nego) in pripravo elaborata o ustanovitvi Univerze na Primorskem. Njegova prva direktorica je bila Nada Trunk Širca.

⁴⁴ Čok, *Hic et nunc aude!* 2013, str. 55.

⁴⁵ Uradne objave PN št. 22, 17. 11. 1995.

Znanstveno-raziskovalno središče Koper

Nastajanje Znanstveno-raziskovalnega središča in njegovo rojstvo ni šlo brez težav. Znanstveni tisk okrog revije *Annales* je oral ledino, na kateri naj bi gradili ustanovo za raziskovalno delovanje bodoče univerze. Poleg iniciativnega odbora za ustanovitev "Inštituta za mediteranske študije", ki ga je sestavljal intelektualni krog okoli Darka Darovca in so ga podpirali raziskovalci ZRC SAZU z direktorjem Otom Lutharjem in sodelavci Instituta humanitatis (ISH) z direktorjem Bracom Rotarjem, so si tudi druge iniciativne skupine prizadevale za podporo Ministrstva za znanost in tehnologijo pri ustanavljanju prve raziskovalne inštitucije na Slovenski obali. Razhajanja so bila predvsem v obliki organiziranosti in vsebini dela bodočega raziskovalnega središča. Darovčeva skupina je vztrajala pri samostojnem javnem raziskovalnem zavodu širokega raziskovalnega področja s poudarkom na mednarodni vpetosti; skupina Duše Krnel-Umek pa je v soglasju s sodelavci Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani želela postaviti enoto Znanstvenega inštituta FF UL (ZIFF). Ta naj bi raziskovala in preučevala predvsem državotvorne in domovinske teme ter na ta način ohranjala in krepila identiteto, jezik in kulturo slovenstva v obmejnem prostoru. Ciril Baškovič, tedaj državni sekretar Ministrstva za znanost in tehnologijo in minister Rado Bohinc sta poskušala razumeti razliko med omenjenimi iniciativnimi odbori in pripeljati zgodbo do srečnega konca.

Prvi projekti domačih naročnikov (Bolnišnica Izola, Oljkarji Slovenske Istre) so utrjevali pot bodoči znanstveni ustanovi. Po ustanovitvi, 1994. leta⁴⁶ je bilo Duši Krnel-Umek in Darku Darovcu naloženo, da pripravita njene pravne in materialne podlage (registracijo, statut, lokacijo). Konec leta 1995 je ZRS Koper po javnem razpisu in izboru predlagal ministru Bohincu imenovanje Lucije Čok za direktorico novega raziskovalnega zavoda.⁴⁷

S postavitvijo *Znanstveno raziskovalnega središča* v Kopru je v slovenskem Primorju nastala institucija, katere temeljni cilji so bili: raziskovati, spodbujati raziskovanje in širiti dosežke raziskovalnega dela v jugozahodni Sloveniji ter s tem prispevati k razvijanju intelektualnega potenciala na tem območju, njegovemu povezovanju v okviru skupnega slovenskega kulturnega prostora ter potrjevanju in uveljavljanju v mednarodnem znanstveno-raziskovalnem sobesedilu. S tem poslanstvom je ZRS Koper od samega začetka sodelovalo pri organizaciji in ureničenju podlag za nastanek in razvoj visokega šolstva na Primorskem, saj je iz njegovih raziskav in kasneje istega zavoda kot članice Univerze na Primorskem nastala cela vrsta študijskih programov (vsi študijski programi Fakultete za humanistične študije, aplikativna kineziologinja, sredozemsko kmetijstvo) in vsaj dve fakulteti: Fakulteta za humanistične študije in Fakulteta za grajeno okolje. Upravičeno lahko trdimo, da je bilo Znanstveno-raziskovalno središče tudi inkubator raziskovalnih podlag Univerze na Primorskem.

46 Sklep o vpisu v sodni register števil. 2562/94. 24. 1. 1994. Ustanovitelji: Vlada RS, Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Izvršni svet Skupnosti obalnih občin.

47 Sklep 5. Redne seje UO ZRS Koper, 21. 12. 1995.

Visoka šola za hotelirstvo in turizem - Turistica

Leta 1990 je Obalni izvršni svet naročil prvi elaborat o študiju hotelirstva in turizma⁴⁸ po pričevanju Marjana Tkalčiča, kasneje prvega dekana visoke šole. Pot do uresničitve pa je bila trnova, saj so morali pred nastankom Zakona o visokem šolstvu (1994)⁴⁹ ustanovitelji samostojnih visokih šol dokazovati upravičenost svojega delovanja državnim oblastem. Kljub zavlačevanju šolskih oblasti je s pomočjo Obalne skupnosti in konzorcija gospodarstva CIRT (Center za izobraževanje in razvoj turizma, d.o.o Portorož) bila 28. 11. 1994 *Visoka šola za hotelirstvo in turizem – Turistica* ustanovljena. Bila je to prva samostojna visoka šola v Sloveniji, primer in model za ustanavljanje drugih visokih šol na Obali. Prva generacija študentov se je vpisala v njen študijski program v študijskem letu 1995 /96.

Visoka šola za management

Delovanje Visokošolskega središča je dalo prve sadove z ustanovitvijo Visoke šole za management. 13. 10. 1995 je v Uradnih objavah primorskih občin izšel sklep o ustanovitvi samostojnega visokošolskega zavoda Visoka šola za management⁵⁰. Prvi dekan visoke šole je bil Cene Bajc, direktorica pa Nada Trunk Širca. Visoka šola za management se je 2003 pridružila univerzi. Vsebina Odloka o ustanovitvi UP je v prehodnih določbah vključevala tudi sklep o preoblikovanju visoke šole v Fakulteto za management.

Primorski inštitut za naravoslovje in tehnologijo (PINT)

PINT je ustanovila *Primorska znanstvena fundacija*, 17. junija 1999 je sklep o ustanovitvi javnega raziskovalnega zavoda sprejela tudi Vlada⁵¹. Ta je s ciljem prispevati k ustanovitvi in razvoju Univerze na Primorskem želela pospeševati sodelovanje z gospodarstvom in lokalnimi skupnostmi pri vzpostavitvi pogojev predvsem za naravoslovno in tehnično raziskovanje in visokošolsko izobraževanje. Njegova prva direktorica je bila Norma Mankoč-Borštnik. Inštitut je osem let po pristopu k UP (2011) spremenil ime v *Inštitut Andrej Marušič*.

Visoka šola za zdravstvo

Visoka šola za zdravstvo v Izoli je bila ustanovljena 2001. V letu 2002 /2003 je objavila v publikaciji Visokošolskega središča Koper⁵² 60 vpisnih mest za redni študij v visokošolski strokovni program 1. stopnje Zdravstvena nega. Visoka zdravstvena šola je že ob ustanovitvi načrtovala priključitev k univerzi. Po spre-

48 M. Tkalčič, *Ustanovitev Univerze na Primorskem v času in prostoru*. Strukturiran vprašalnik, avtorizacija 23. 9. 2010.

49 ZViS, *Uradni list RS*, št. 67/93 z dne 17. 12. 1993.

50 *Uradne objave PN*, številka 25:162.

51 Iz prepisa 114, seje Vlade, 17. 6. 1999 v *Primorski inštitut za naravoslovne in tehnične vede* (1999).

52 *Všeč mi je modro*. Študijsko leto 2002/2003. Glasilo VSK, zanj Robert Brsa.

jemu statuta na novo ustanovljene univerze leta 2003 je visoka zdravstvena šola sprejela na svojem senatu Pravila o organizaciji in delovanju članice ter izvolila dekanjo. Ker rektor univerze še ni bil izvoljen je prva dekanja visoke šole Nadja Plazar prejela soglasje rektorice šele 13. novembra 2003.

Prve, na novo ustanovljene fakultete

Ustanovitelji Univerze na Primorskem so vse do 2001 načrtovali, da bo Fakulteta za pomorstvo in promet ljubljanske univerze (UL FPP) bodoča članica UP in centralna os izobraževalne vertikale bodoče univerze. Vendar je 20. 2. 2002 senat UL FPP sprejel sklep, da fakulteta ostaja pod okriljem Univerze v Ljubljani⁵³. Kasneje se je razprava o tej odločitvi še nadaljevala in 26. 6. 2002 je senat še enkrat sklepal o priključitvi k Univerzi na Primorskem.⁵⁴ Drugo glasovanje ni spremenilo predhodne odločitve in fakulteta je ostala članica Univerze v Ljubljani. V nastajanju pa sta bili dve fakulteti: Fakulteta za interkulturne študije, kasneje preimenovana v Fakulteto za humanistične študije in Pedagoška fakulteta, ki se je preoblikovala iz koprške enote Pedagoške fakultete ljubljanske univerze.

Fakulteta za humanistične študije Koper

Prvo na novo nastalo fakulteto na Primorskem, Fakulteto za humanistične študije, je leta 2000 ustanovilo Visokošolsko središče Koper.⁵⁵ S tem dejanjem je Znanstveno-raziskovalno središče v Kopru v sodelovanju z Znanstvenoraziskovalnim centrom Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani dokončalo razvojno nalogo *Ustanovitev Fakultete za humanistične študije Koper*, ki je bila tema dvema javnima raziskovalnima zavodoma zaupana. Fakulteta je bila še vedno vpeta v postopke ustanavljanja univerze, ki naj bi združevala primorske visokošolske ustanove. V okviru sodelovanja med na novoustanovljeno fakulteto in Politehniko v Novi Gorici naj bi nastajala zasnova krovne univerze, kar je bilo tudi dogovorjeno na osnovi posebnega sporazuma. Tega je v podpis v.d. dekanji fakultete Luciji Čok in predsedniku Politehnike Danilu Zavrtaniku 19. 9. 2000 predlagal akademski zbor FHŠ. V okviru tega sodelovanja naj bi nastala tudi združitev obeh fakultet. Zaradi kasnejše odločitve Politehnike, da se ne pridruži Univerzi na Primorskem, je sodelovanje med obema institucijama zastalo.

Pedagoška fakulteta Koper

Koprski oddelek Pedagoške fakultete v Ljubljani je nastal leta 1974, ko je usmerjeno izobraževanje ukinilo učiteljišča. Da je oddelek v Kopru pridobil

53 Zapisnik 10. Redne seje senata FPP, 20. 2. 2002. 3. točka dnevnega reda: Sklepanje o priključitvi v UP.

54 Zapisnik 15. redne seje Senata FPP, 26. 6. 2002. 7. Točka dnevnega reda Sklepanje o Univerzi na Primorskem.

55 Sklep o vpisu v sodni register, 14. 9. 2000.

poseben položaj tudi kot enota v Kopru in utrdil svoj obstoj znotraj svoje matične fakultete v Ljubljani, so predvsem doprinesli: ohranjanje kvalitete študija v primerjavi z ljubljanskimi oddelki Pedagoške fakultete ter prilagojene vsebine programa razredni učitelj za potrebe zamejskega šolstva in šolstva italijanske narodnosti. Na oddelku se je razvijalo tudi znanstveno-raziskovalno delo in se je v okviru matične fakultete začel uveljavljati tudi kot nosilec nacionalnih projektov. Posledično dogovoru med rektorjem Univerze v Ljubljani Jožetom Mencingerjem in ministrico Lucijo Čok ter sklepu senata ljubljanske univerze o podpori ustanovitvi Univerze na Primorskem v februarju 2002 so se začela mnoga in zapletena opravila za preoblikovanje oddelka v fakulteto in s tem njegovo razdružitev od matične fakultete ljubljanske univerze. Senat Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani je potrdil njegovo samostojnost v okviru Univerze na Primorskem. Koordinacijo postopnega prehajanja oddelka v članico primorske univerze je senat zaupal Radu Pišotu.⁵⁶ Ta je v okviru projekta Univerza na Primorskem izdelal elaborat *Pedagoška fakulteta Koper*. 22. aprila 2003 se je konstituiral akademski zbor in s tem je bil storjen temeljni korak k ustanovitvi nove fakultete UP PEF. Rektor univerze v Ljubljani Jože Mencinger, ministrica za šolstvo Lucija Čok, dekan Pedagoške fakultete Pavel Zgaga in predstojnik koprškega oddelka Rado Pišot so 30. aprila 2003 podpisali pogodbo med Univerzo na Primorskem in Univerzo v Ljubljani o prevzemu programov, delavcev in študentov. 2003 je na prvi seji senata po izvolitvi rektorice bil imenovan Rado Pišot za dekana Pedagoške fakultete v Kopru.

Obalni model univerze med zamislijo in uresničitvijo

Društvo 2000 je leta 1997 zbralo v 105. številki revije 2000 več člankov, iz katerih razberemo poglede slovenskih intelektualcev na ustanavljanje primorske univerze. V njej so ključna vprašanja, ki zadevajo organizacijo in vsebine o tem, kakšna naj bi bila univerza bodočnosti.

V uvodniku Peter Kovačič – Peršin zaključuje: *Primorska univerza ne bi bila nikakršna Potjomkinova vas, ampak samo logičen nasledek sedanjega stanja, hkrati pa, zaradi narave stvari same, začetek nove kvalitete življenja na tem prostoru in posledično tudi mlade slovenske države, ki doslej, žal, še ni zadovoljivo definirala položaja in pomena geografskega obrobja svojega nacionalnega prostora.*⁵⁷

V svojem prispevku pa Matjaž Kmecl pripominja: *Skorajšnja ustanovitev zahodnoslovenske univerze se zdi eno najpomembnejših dejanj naše države, celo samohranitvenih. Organizacijske podrobnosti, značaj, notranje prioritete, kje kaj in podobno so ob takšnem temeljnem imperativu nepomembna bižuterija. Skoraj nujno je, da se bodo ob njih udarili različni drobni lokalni interesi in da bo država*

⁵⁶ Izvleček iz zapisnika 8. seje senata Pedagoške fakultete v Ljubljani, 10. 5. 2001. 20.

⁵⁷ Kovačič-Peršin, *Uvodnik*, 1997:13. Društvo 2000. Ljubljana.

*(se pravi uradništvo) stokalo, kdaj pa je šlo brez tega; toda to so le ošpice, ki jih mora preboleti sleherni otrok; veliko pomembnejše je, če že govorimo o otroku, da ga ob pravem času pošljemo na pravo pot.*⁵⁸

V letih, ki so sledila se je zamisel o integrirani obliki univerze - kampusa na Obali sicer razvijala, vendar stihijsko in brez pravega strokovnega pristopa. Veliko zazidalno območje, ki ga je Izola podarila univerzi je bilo primerno za območje univerzitetnega kampusa, za njegovo uresničitev je kmalu po ustanovitvi univerze nastala investicijska dokumentacija do gradbenega dovoljenja. Najmanj dve fakulteti, bivalne in športne površine za študente in profesorje, knjižnica in laboratoriji, ki jih je načrtal idejni projekt naj bi bili namenjeni naravoslovju, matematiki in računalništvu, športnim vedam in tehnologijam. Načrtovani so bili tudi programi naravovarstva in kmetijstva. Tudi zdravstvo naj bi ostalo v Izoli, usmerjeno v povezovanje z ostalimi študijskimi programi, kot na primer dietetika in nutricionizem. Visokošolski kompleks v Portorožu naj bi bil namenjen programom turizma, poletnim šolam in delavnicam. Raziskovalni in študijski prostor pa so ponujala tudi druga okolja, na primer Piran, Sežana in Komen. Večina načrtov se je v prvem petletju delovanja univerze uresničila, zaradi pomanjkanja sredstev za investicije pa sta odpadli načrtovani lokaciji v Sežani in Komnu, namenjeni visokošolskim programom. Iz enakega razloga so dela v kampusu Izola zastala, oziroma se razpotegnila na daljše obdobje.

Zaradi vse večje podpore širjenju visokošolske mreže je Bajukova vlada (7. 6. 2000–30. 11. 2000) imenovala strokovno skupino, ki naj bi se lotila pravnih podlag za ustanovitev nove univerze. Prva strokovna delovna skupina za ustanovitev Univerze na Primorskem (13. 7. 2000–1. 3. 2001), ki jo je vodila Duša Krnel-Umek, je bila zadolžena, da pripravi predlog Odloka za njeno ustanovitev in elaborate za postavitev Fakultete za naravoslovje in tehnične vede Koper, Fakultete za matematiko in računalništvo Koper in Podiplomsko ekonomsko šolo za Jugovzhodno Evropo. Odlok je nastal v veliki naglici, bil je pomanjkljiv in ni bil skladen z visokošolsko zakonodajo.

Po padcu Bajukove vlade je bila 2001 imenovana druga vladna strokovna skupina, ki jo je vodil Livij Jakomin. V tesnem sodelovanju z MŠZŠ se je vladna skupina lotila temeljnih vprašanj od ustanoviteljstva, do organizacijskega in pravnega vidika delovanja univerze ter financiranja njenih izobraževalnih in raziskovalnih dejavnosti, do pregleda študijskih programov in raziskovalnih projektov in določitve časovnih terminov in faz ustanovitve. Pripravila je osnutek Odloka o ustanovitvi UP in ga dala v širšo razpravo bodočim članicam, ministrstvu pa izročila osnutek Pogodbe o ureditvi ustanoviteljskih razmerij. Med usklajevanji, ki so bila večkrat težavna, so nastala tudi izhodišča za statut UP. Septembra 2002 so člani komisije predali vso pripravljeno dokumentacijo ministrstvu v pravno presojo. Predsednik vladne strokovne skupine Livij Jakomin

⁵⁸ *Prav tam.*

je županom in občinskim svetnikom predstavil temeljni okvir odloka, s katerim naj bi bila univerza ustanovljena v Državnem zboru. UP naj bi bila pravna oseba javnega prava, ustanovitelj Republika Slovenija, soustanoviteljice mestni občini Koper in Nova Gorica ter občini Izola in Piran. Članice UP naj bi bile združene v dveh univerzitetnih središčih, eno v Kopru in eno v Novi Gorici. Predstavil je tudi dolžnosti soustanoviteljev organe univerze in njihove pristojnosti ter dileme okrog sedeža univerze. Kljub različnim željam, razmišljanjem in predlogom je osnutek odloka prinesel model univerze, ki jo je bilo mogoče ustanoviti, saj je moral slediti določilom obstoječe zakonodaje na področju visokega šolstva.⁵⁹ Občinski sveti so vsak posebej soglasno sprejeli sklep o pristopu k soustanoviteljstvu Univerze na Primorskem in potrdili osnutek odloka o njeni ustanovitvi.

Občina Nova Gorica ni pristopila k soustanoviteljstvu, saj je njen Občinski svet nekaj dni pred tem to zavrnil. Po odločitvi svetnikov je novogoriški župan potrdil podporo ustanovitvi univerze na Goriškem, saj je - po njegovih besedah - tedaj Politehnika Nova Gorica že imela vse elemente univerze.⁶⁰ Obudil se je stari antagonizem med Severno in Južno Primorsko. Septembra 2002 je Forum za Goriško organiziral posvet z naslovom *Univerza za danes in jutri*. Civilnodružbena skupina je predstavila svoja nasprotovanja vključitvi goriških visokošolskih zavodov v univerzo, ki bi nastala na Obali. Zaradi mnogih razhajanj je soustanoviteljstvo univerze prevzela država Slovenija, kar so župani obalnih občin sprejeli z razumevanjem, vendar so se trdno zavezali, da nadaljujejo z vzpostavljanjem pogojev delovanja bodoče univerze⁶¹, kar so jeseni istega leta tudi dokazali s predajo premoženja, namenjenega univerzi, državi v last. Obalne občine Koper, Izola, Piran in primorsko gospodarstvo so podpisovali namere o pomoči pri ustanavljanju in jih dejansko tudi uresničevale na več načinov, predvsem pa z dodeljevanjem nepremičnin v last ter sredstev za izvedbo študijskih programov in raziskovalnih projektov. Na osnovi poročila direktorja VSK Danijela Božiča so do 1996 obalne občine in občina Nova Gorica vložile v visoko šolstvo 166.277.000 SIT.⁶² Ministrica Lucija Čok je v letu 2002 uspela vključiti v državni proračun postavko z večjim deležem sredstev, namenjenih za investicije Univerze na Primorskem. Dokumentacija, ki je v Državnem zboru nastajala kot »tretji šolski tolar«, je bila strukturirana odrto glede na bodoče lokacije v obeh regijah.

Politehnika Nova Gorica, ki je dejavno sodelovala v procesu ustanavljanja UP, se je prva odločila drugače kot je bilo pričakovano. Po prejemu prvega osnutka Odloka o ustanovitvi UP je Politehnika seznanila predsednika vladne strokovne skupine s ključnim pogojem za pristop k univerzi, ki ga je njen senat sprejel na svoji 10. seji, 31. 8. 2001, in sicer polna avtonomija Politehnike znotraj UP.⁶³ 5. 9.

59 Jakomin, Livij: Nagovor na skupni seji občinskih svetov, 24. 10. 2001.

60 Vroča primorska univerza. Dnevnik, 19. 10. 2001.

61 Občinski prostori za univerzo. Primorske novice, 18. 1. 2002.

62 Poročilo. VSK 26. 1. 2001.

63 Zavrtanik in Žekš, Pismo ministrici Luciji Čok, 16. 10. 2001. Arhiv MŠZŠ.

2001 je v svojem pismu enako zahtevo postavil župan Nove Gorice Črtomir Špacapan.⁶⁴ 7. 12. 2001 je senat Politehnike nadgradil svojo odločitev: *Osnutek odloka o ustanovitvi Univerze na Primorskem, ki nam ga je poslalo Ministrstvo za šolstvo znanost in šport skupaj z vabilom, da se vključimo v univerzo, pa na žalost ni v skladu z našim konceptom razvoja, saj ne daje nobenih zagotovil, da se bo Politehnika Nova Gorica še naprej razvijala v skladu s svojimi razvojnimi usmeritvami.*⁶⁵

Tako v vladni skupni kot na ministrstvu so poskušali preseči zakonodajo na področju visokega šolstva, ki je bila narejena po meri ljubljanske univerze in se sklicevali na zakon o zavodih. Vendar je Zakon o visokem šolstvu omejeval nove oblike organiziranja. Glede na možnosti doseganje konsenza za pripravo nove zakonodaje je MŠZŠ sklenilo pripraviti odlok čim prej in nadaljevati s postopki ustanovitve Univerze na Primorskem z visokošolskimi zavodi, ki so predlagano rešitev sprejeli.

Vlada je v 15. 11. 2001 poslala v Državni zbor Nacionalni program visokega šolstva. V poglavju Cilji visokega šolstva pod točko 2.3.5.1. je bila utemeljena ustanovitev Univerze na Primorskem. V odstavku te točke je med drugim zapisano: *Ob nadaljnjih vlaganjih države, pa tudi ob uspešnem nadaljnjem kadrovske in prostorskega razvoju visokošolskih zavodov, pa tudi inštitutov, ob njihovem tesnejšem sodelovanju in krepitvi skupnih prizadevanj za kakovostni razvoj je tako zaradi razvojnih ciljev visokega šolstva kot zaradi skupnih nacionalnih interesov to območje (op. Obala in Nova Gorica) potencialni prostor za ustanovitev tretje slovenske univerze. Njen ustanovitelj bo Republika Slovenija. Preučiti je treba tudi vse možnosti za sodelovanje lokalnih skupnosti. Pogoj za ta korak, ki jih v okviru zakonskih pooblastil spremlja Svet za visoko šolstvo, so postopno doseganje mednarodno primerljivih akademskih standardov na več znanstvenih področjih na sedanjih in na novo oblikovanih visokošolskih zavodih, njihovo tesnejše organizacijsko povezovanje, oblikovanje skupne razvojne strategije in poslanstva bodoče univerze ter postopno vzpostavljanje skupnih infrastrukturnih služb (na primer za informacijski sistem, mednarodno sodelovanje, študentski standard ipd.), ki so smiselne ob zadostni "kritični masi".*⁶⁶

Obe slovenski javni univerzi, še posebej Univerza v Ljubljani, sta opazovali dogajanje na Primorskem od daleč, odkrito podporo k ustanovitvi nove univerze je najprej dala Univerza v Mariboru, posamezni učitelji obeh univerz pa so sodelovali na študijskih programih samostojnih visokošolskih zavodov. Ob nastajanju Fakultete za humanistiko pa sta poleg ZRC SAZU sodelovali tudi obe univerzi in druge ustanove iz Slovenije in tujine. 30. 1. 2002 sta rektor Univerze v Ljubljani Jože Mencinger in ministrica Lucija Čok sklenila dogovor, s katerim je Univerza v Ljubljani potrdila, da je pripravljena v prehodnem obdobju s svojimi visoko-

64 Špacapan, pismo Liviju Jakominu in MŠZŠ, dopis števil 64-2/00-6.

65 Stališča senata Politehnike Nova Gorica, 12. seja senata, dne 14. 12. 2001.

66 Predlog Nacionalnega programa visokega šolstva v Republiki Sloveniji – EPA 319-II. Tretja obravnava 15. 11. 2011.

šolskimi učitelji, znanstvenimi delavci in visokošolskimi sodelavci sodelovati pri izvajanju sprejetih študijskih programov. Dogovor je nadalje omogočal Fakulteti za pomorstvo in promet ter koprski enoti Pedagoške fakultete izstop iz Univerze v Ljubljani in potrjeval prenos pravic in obveznosti obeh v obsegu in vsebini, ki ju ti dve članici imata na Univerzi v Ljubljani.⁶⁷ Fakulteta za pomorstvo in promet je torej imela blagoslov svoje matične univerze za pridružitve k UP, kar se pa na osnovi odločitve njenega senata ni zgodilo.

Uresničevanje dogovora pa ni šlo brez težav, saj so opozorila ljubljanskih visokošolskih učiteljev v odprtem pismu ministrici zaradi nižanja proračunskih sredstev, ki niso sledila Nacionalnemu programu visokega šolstva, izzvenela kot nasprotovanje. Skrbelo jih je, da ob ustanavljanju novih visokošolskih zavodov⁶⁸ brez dodatnih sredstev v proračunu, bi bila sredstva za Univerzo v Ljubljani okrnjena. Ministrica Čokova se je odzvala s podatki, da je krčenje proračunskih sredstev v letu 2002 še najmanj ogrozilo visoko šolstvo⁶⁹. Nasprotovanja so se zgladila in v zadnjih letih ustanavljanja primorske univerze je bilo sodelovanje med MŠZŠ in UL zelo dobro. Skupaj so pri dogovarjanjih z Ministrstvom za finance dosegli marsikateri premik v prid visokemu šolstvu, ki je kasneje na področju investicij dal dobre rezultate (tretji šolski tolar, investiranje v visoko šolstvo z jamstvom države, posebni sklad za gradnjo študentskih domov, idr.).

Čeprav je gospodarstvo Primorske skupaj z območnimi zbornicami šele 1998 v Lipici podpisalo pismo podpore k ustanovitvi Univerze na Primorskem, so nekatere gospodarske družbe že prej finančno podpirale posamezne dejavnosti visokega šolstva in znanosti pa tudi študentske športne prireditve (Banka Koper, Luka Koper, Istrabenz Koper, Adriatic). Tedaj je tesno sodelovanje Lucije Čok z ministri v Vladi, predvsem pa ministrice za gospodarstvo Tee Petrin in ministra za kmetijstvo Francija Buta, dalo prve rezultate. Ustanovitev Sveta zaupnikov UP je bil stvarni korak k tesnejšemu sodelovanju med univerzo in gospodarstvom. Svoje mesto kot svetovalni organ je svet dobil tudi v prvem statutu Univerze na Primorskem. Sestavljeno poslanstvo univerze pri oblikovanju in prenosu novih znanj naj bi bilo s Svetom zaupnikov bolj neposredno in uspešneje uresničljivo v sodelovanju z uporabniki. Ob tej priliki je direktor Banke Koper Vojko Čok povedal: *Svet zaupnikov, kot posvetovalno telo univerze, prevzema častno nalogo usmerjevalca, mecena in mentorja v tistih postopkih, ko univerza nova znanja prenaša v življenje, v procesu dela in vzajemne družbene odgovornosti pa nastajajo nove dodane vrednosti.*⁷⁰

Svet zaupnikov je uspešno sodeloval z univerzo in sofinanciral njene projekte in študijske programe naslednjih deset let. Za Vojkom Čokom so Svet zaupnikov

67 Sklepi senata ljubljanske univerze. Delo, 22. 2. 2002.

68 Poleg ustanavljanja Univerze na Primorskem je bila v ustanavljanju tudi Medicinska fakulteta Univerze v Mariboru.

69 Delo, 22. 4. 2002.

70 Vojko Čok, nagovor članom Sveta Zaupnikov.

vodili: Bruno Korelič, Igor Bavčar in Tomaž Može. Iz njegovega uspešnega delovanja so zrasli mnogi projekti, posveti in izobraževanja. Leta 2006 je bil v Spodnji Idriji ustanovljen tudi *Konzorcij za naravoslovno in tehniško izobraževanje Primorske*, ki pa nikoli ni polno zaživel. Visokošolska središča so nastajala tudi na Krasu, na Dolenjskem, v Posavju in Pomurju. Pobude za nastanek novega visokošolskega zakona, ki bi omogočal širitev visokošolske mreže, so se množile.

Posebej zanimivo je bilo opazovati, kako motivirani za vzpostavljanje študentskega utripa bodoče univerze so tedaj bili študentje visokošolskih zavodov na Obali in na Goriškem. Športne ekipe in organizatorji športnih dejavnosti so letno organizirali športni dogodek *Čista desetka*, lotevali pa so se tudi velikih skupnih projektov. Na evropskem univerzitetnem prvenstvu v košarki *European University Basketball Championship*, 27. 6.–1. 7. 2002 v Kopru, je ekipa študentov »Univerze na Primorskem v ustanavljanju« v finalu dvanajstih ekip z grško ekipo University of Athens zasedla drugo mesto.

Temeljno dejanje - ustanovitev Univerze na Primorskem

Javna podpora primorskih poslancev v Državnem zboru ustanovitvi UP je bila posebno izrazita po državnih volitvah 1996. Udeleževali so srečanj z župani, sodelovali na okroglih mizah in se vključevali v polemiko o vsebini Odloka za ustanovitev UP. Skupina poslancev: Aurelio Juri, Mario Gasparini, Borut Pahor, Aleksander Merlo, Samo Bevk in prvopodpisani Davorin Terčon je 31. julija 2000 vložila v parlamentarno proceduro *Predlog zakona o zagotavljanju sredstev za razvoj visokega šolstva in vzpostavitev pogojev za nastanek univerze na Primorskem*⁷¹. V zakonu, ki je bil razvojne narave, so popisali dolgoletna prizadevanja za razvoj in kakovostno okrepitev visokega šolstva na Primorskem, predlagali dodatna namenska sredstva v višini 3,96 milijarde SIT ob ustanovitvi univerze, in sicer za investicije v dodatne prostore, informacijsko tehnologijo in drugo opremo ter za zagotavljanje kadrov (zaposlitve in študijske dopuste za doseganje akademskih nazivov). Opisali so način črpanja sredstev iz proračuna in določili nadzor Vlade nad kakovostjo in namenom njihove uporabe. Ob padcu Drnovškove Vlade je Bajukova vlada predlog tega zakona umaknila.

Bistvene pospeške temu procesu sta dala februarja 2002 sprejeta Nacionalni program visokega šolstva, ki posebej omenja ustanovitev UP ter predlog zakona, ki naj zagotavlja zagonska sredstva novi univerzi. Na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport, Sektor za investicije, so skupaj s poslanci v DZ pripravljali tudi predlog temeljnih razvojnih programov 2003–2006 *Tolar za znanje*, ki je v postavki *Novi strukturni in investicijski programi v visokem šolstvu* nameraval podpreti investiranje iz državnega proračuna v Univerzo na Primorskem 2 mi-

71 Državni zbor RS, štev. 411-01/00-63/1, Ljubljana 31. 7. 2000.

lijardi 900 mio SIT. Temu zakonu se je nadelo ime "Tolar za znanje" ali "Tretji šolski tolar"⁷².

Med tem je Svet za visoko šolstvo obravnaval Elaborat o ustanovitvi univerze na dveh sejah, 15. marca in 25. oktobra 2002. Posebej je bil obravnavan Elaborat o preoblikovanju koprskega oddelka Pedagoške fakultete v Ljubljani v Pedagoško fakulteto Univerze na Primorskem. Svet se je tudi seznanil z osnutkom odloka o ustanovitvi univerze, ki ga je pripravilo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport ter izhodišča za statut, ki so ga podpisale vse bodoče članice univerze.⁷³ 25. oktobra je Svet za visoko šolstvo sklepal o soglasju k ustanovitvi univerze. Po razpravi je bilo izglasovano z 9 glasovi za, 1 vzdržanim in 1 proti pozitivno mnenje Sveta za visoko šolstvo o izpolnjevanju z zakonom določenih pogojev za ustanovitev Univerze na Primorskem⁷⁴.

Novembra 2002 je bil Janez Drnovšek izvoljen na predsedniških volitvah in je posledično moral zapustiti Vlado. Pred zadnjo redno sejo Drnovškove vlade, 28. 11. 2002⁷⁵ so predlog odloka obravnavala vladna delovna telesa, predsednik Vlade pa vključil njegovo obravnavo na sam začetek seje. Ministri so soglasno podprli Odlok in odločili, da gre v Državni zbor v obravnavo. S tem dejanjem je Janez Drnovšek jasno pokazal podporo ustanovitvi Univerze na Primorskem.

Skrb odhajajoče ministrice Lucije Čok za projekt ustanavljanja UP je bila upravičena: zožilo se je ustanovno članstvo, stranke so začele iskati možnosti ustanavljanja visokošolskih središč v drugih okoljih, na zaslišanju pred izvolitvijo v Državnem zboru je kandidat za ministra za šolstvo Slavko Gaber izrazil pomisleke k odloku o ustanovitvi univerze. *Verjamem, da bi Odlok lahko bil boljši, je povedal Gaber in, vsi skupaj si želimo, da bi prišlo do integracije moči celotne Primorske.*⁷⁶

Na 22. seji Državnega zbora republike Slovenije, 29. januarja 2003, je bilo sprejemanje Odloka za ustanovitev Univerze v 11. točki dnevnega reda. Sejo je vodil predsednik Borut Pahor, vsebino odloka in pomen ustanavljanja javne univerze za Slovenijo je predstavil minister Slavko Gaber. Spet je zagotovil, da se bo zakonodaja na področju visokega šolstva v kratkem spremenila in omogočila oblikovanje univerzitetnih središč: *"Kar zadeva naše ministrstvo lahko tukaj izrazim pripravljenost na to, da tudi dopolnimo zakon, ki bi omogočil ustanovitev središč, ki bi omogočil spodobno avtonomijo teh univerzitetnih središč tako organizacijsko, kot finančno".*⁷⁷

72 Tretji šolski tolar, zakon podoben prvima dvema, je nastal z velikim prizadevanjem Rudija Mogeta, predsednika Komisije Državnega zbora za kulturo, šolstvo, mladino, znanost in šport. Prvega med njimi se je prijelo tudi ime Mogetov zakon.

73 Svet za visoko šolstvo R Slovenije: Mnenje za Vlado RS Štev. 601-1-003/2000, z dnem 4. 11. 2002.

74 Zapisnik 29. seje Sveta za visoko šolstvo, 25. 10. 2002, sklep 4.

75 99. redna seja Vlade RS, 28. 11. 2002.

76 Odbor Državnega zbora RS za kulturo, šolstvo, mladino, znanost in šport, 7. nujna seja 16. 12. 2002. Prepis magnetograma.

77 Iz magnetograma 22. Seje Državnega zbora, 29. 1. 2003.

Predsednik Odbora za kulturo, šolstvo, mladino, znanost in šport Rudolf Moge je poslancem predstavil amandmaje poslanskih skupin in sklep odbora, da se odlok sprejme. Pomenljivo je zaključil: *Odbor je rodil primorsko univerzo s 17 glasovi za in nobenim proti. Sedaj ste vi na vrsti, da jo kot botrice in botri krstite. Želim, da bi krst potekal svečano!*⁷⁸

Ob 12.12 uri so poslanci glasovali za sprejem odloka. Od navzočih 64 poslancev jih je 59 glasovalo za in eden je bil proti. Ustanovitev Univerze na Primorskem so podprle vse poslanske skupine. Odlok je stopil v veljavo 15 dni po objavi v Uradnem listu RS, 7. 2. 2003.

Za Primorske novice je po ustanovitvi univerze Lucija Čok zapisala:⁷⁹

Prostor, ki ima univerzo, ima višjo raven kulturnega, izobraževalnega in znanstvenega potenciala v svoji sredi in s tem omogoča večje uveljavljanje družbe znanja doma in v svetu. Primorska stopa v nacionalno univerzitetno mrežo, ki se v obsegu in vsebini povezanem delovanju in kakovostni ponudbi ustrezno pripravlja za vstop v skupni evropski visokošolski prostor.

V komentarju Primorskih novic pa je novinar Sašo Dravinec pomenljivo zapisal⁸⁰: *Čeprav univerzi v "slovenski Kaliforniji" vsaj v prvih letih ne bo lahko, pa jo vendarle osvetljuje niz zadev, ki podoba delajo svetlo. Zrasla je iz potrebe, ne iz prestiža. V desetletjih razvoja visokega šolstva v Zahodni Sloveniji so se se izoblikovali pogoji za povezavo akademskih ustanov, čeprav vseh, ki bi po logiki stvari morale biti zraven, v univerzi ni. Svoj komentar zaključuje: Razumeti jo je potrebno kot točko, skozi katero se bo tudi iz Primorske vstopalo v svet. Suvereno in z lastnim znanjem. Torej ne z lastnimi rokami, tudi z lastno glavo!*

Viri in literatura

Literatura

- Ara, Angelo. La questione dell'Università italiana in Austria. V: *Ricerche sugli austro-italiani e l'ultima Austria*, Editrice Elia, Roma, 1974, str. 9–140.
- Bizajl, Tomaž. Policentrični razvoj Slovenije – višje in visoko šolstvo na Slovenski obali. *Obala*, št. 15 – 16. Založba Lipa Koper, 1972, str. 191–193.
- Bizajl, Tomaž. Čas velikih pričakovanj, *Moja pot*. Samozaložba, 2009.
- Bufon, Milan – Čok, Lucija. Pomen razvoja znanosti in univerzitetnega izobraževanja v zahodni Sloveniji. *Primorska univerza*. Društvo 2000, Ljubljana, 1997, št. 105, str. 89–96.
- Čok, Lucija (ur.), Plazar Mlakar, M. (ur.), Mikolič, Vesna.. (ur.). *Razvojni projekt Koper 2020*. 11. Zvezek, Razvoj družbenih dejavnosti. Koper: Mestna občina Koper, 1998.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ *Primorske novice*, 4. 2. 2003: Uveljavitev znanja.

⁸⁰ *Primorske novice*, 31. 1. 2003: Naša univerza. Komentar Saša Dravinec.

- Čok, Lucija. *Hic et nunc aude! Ustanovitev Univerze na Primorskem v času in prostoru*. Knjižnica Annales Majora, Univerzitetna založba Annales, Koper 2013.
- Čvrljak, Krešimir, Padovanski humanist Palladio Fosco v Dalmaciji in Istri (1493-1520), *Annales / Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin*, 1/91, Koper 1991, str. 81-90.
- Darovec, Darko. Koprška škofija in Slovani od srednjega do novega veka. *Acta Histriae*, 9. Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Koper, Znanstveno raziskovalno središče Koper, Koper, 2001, str. 73-110.
- Dolenc, Ervin. Vprašanje ljubljanske univerze. *Slovenska novejša zgodovina 1848-1992*. V Borak et al. (ur.). Mladinska knjiga Ljubljana, Inštitut za novejšo zgodovino, 2006, str. 285-287.
- Eremita doctus – Episcopus Iustinopolitanus Paulus Naldini (1686-1713)*. Zapuščina koprškega škofa Paola Naldinija (ur. Vesna Kamin-Kajfež), Ognjišče d.o.o., Koper, 2014.
- Granda, Stane. Prepis o nacionalni in državnopravni pripadnosti Istre v revolucionarnem letu 1848/49, v: *Kronika »iz zgodovine Primorske«*, 1989, 1-2, 37, str. 66-75.
- Kmecl, Matjaž. Alma mater pri zahodnem slovenskem oknu. *Primorska univerza*. Društvo 2000, Ljubljana. 1997, št. 105, str. 18.
- Konestabile, Rovis Mirjana. – Čebren, Jasna. Cesarsko-kraljevo možko učiteljsiše v Kopru 1875-1909. Slovenski oddelek. Pokrajinski arhiv Koper, 2011.
- Kovačič-Peršin, Peter. K podobi primorske univerze. *Primorska univerza*. Društvo 2000, Ljubljana, 1997, št. 105, str. 3-6.
- Krmac, Dean. L'imperial regio Ginnasio Giustinopolitano (1814-1918). Breve profilo storico. V: *L'insegnamento della fisica nell'Ottocento a Capodistria*. La storia, la scuola, il contesto, Capodistria, 2008.
- Krnel Umek, Duša. (ur.), *Kultura narodnostno mešanega ozemlja slovenske Istre*. Zbornik. Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Koper, 1993.
- Krnel Umek, Duša. (ur.). *Univerza na Primorskem*. Pot do prvega vladnega odloka leta 2000. Samozaložba, 2004.
- Marušič, Milan. *Korenine slovenske šole v Istri*. Samozaložba. 1996.
- Pirjevec, Jože. Problem slovenske univerze v Trstu v avstrijski dobi, *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 1973, 29, 3-4, str. 260.
- Pleterski, Janko. Trst v slovenski politični misli do prve svetovne vojne. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, XVII, 1 – 2, Ljubljana-Trst, Ljubljana, 1979, str. 9-23.
- Robey, David. Aspetti dell'Umanesimo vergeriano, V: *L'Umanesimo in Istria*, Firenze, 1983, str. 7-18.
- Schiffrier, Carlo. Le origini dell' irredentismo Tiestino (1813-1860), *Civiltà del Risorgimento*, 9, Verona, 1978, str. 136-157.
- Semi, Francesco. *Istria e Dalmazia, uomini e tempi*, I: Istria e Fiume. Le figure più rappresentative della civiltà istriana e fiumana nei diversi momenti della storia, Udine, 1991.

- Tomizza, Fulvio. *Il male viene dal Nord*. Quattrocento anni dopo. Arnaldo Mondadori Editore, Milano, 1984.
- Tuma, Henrik. *Iz mojega življenja – spomini, misli, izpovedi*. Naša založba, Ljubljana. 1997.
- Twrdy, E. (ur.), Fabjan, D. (ur.), Hočevnar, M. (ur.), Cibic, B. (ur.), Hvalič Erzetič, B. (ur.). *Po morju in kopnem v višave: zbornik ob 50. obletnici*. Portorož, Fakulteta za pomorstvo in promet, 2010.
- Vidossich, Giorgio. *Nuovi materiali per la storia del Collegio di Capodistria*, AMSI, vol. XV., Parenzo, 1899, str. 265–275.
- Vilhar, Srečko. *Slovensko učiteljsiše v Kopru 1875–1909*, Koper, 1976.
- Ziliotto, Bacio. *Accademie e accademici di Capodistria (1478–1807)*, *Artcheografo Triestino*, R. LVII NS, Trieste. 1944.
- Zlobec, Ciril. Primorska univerza – glasujem zanjo. *Odmevnik Študentske organizacije Univerze v Ljubljani*. Sreda 26. 4. 1995:4.
- Zlobec, Ciril. *Beseda, dve iz arhivskega spomina*. Pismo avtorici monografije. Ljubljana, 13. 3. 2011.
- Žitko, Salvator. Vloga in pomen Collegia dei Nobili v Kopru, *Acta Histriae, III*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko Koper, Koper, 1994, str. 123–132.
- Žitko, Salvator. Carlijevo delovanje v koprskih akademijah 18. stoletja, *Acta histriae V*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko-Koper, Znanstveno raziskovalno središče R Slovenije, Koper-Capodistria, 1997, str. 59–78.
- Žitko, Salvator. Koprška škofija in njeno ozemlje ob koncu srednjega veka, *Diocesis Iustinopolitana*. Spomeniki gotske umetnosti na območju koprške škofije. Pokrajinski muzej Koper, Koper, 2000, str. 13–26.

Časopisni članki

- Edinost*, 10. februar 1905, 41.
- Edinost*, 10. marec 1905, 69.
- Edinost*, 13. januar 1905, 13.
- Edinost*, 14. december 1905, 343. *Slovenec*, 29. julij 195, 172.
- Edinost*, 26. november 1902, 270.
- Edinost*, 26. november 1902, 270.
- Lucija Čok odpisala Jožetu Mencingerju. *Delo*, 22. 4. 2002.
- Naša univerza. Komentar Saša Dravinec. *Primorske novice*, 31. 1. 2003.
- Občinski prostori za univerzo. *Primorske novice*, 18. 1. 2002.
- Slovenec*, 14. december 1905, 285.
- Slovenec*, 29. julij 1905, 172.
- Slovenija gre naprej. *Volilni program LDS 2000*. Terciarno izobraževanje (višje in visoko šolstvo).
- Uradne objave. *Primorske novice*. 25:162.
- Uveljavitev znanja. *Primorske novice*, 4. 2. 2003.
- Vročja primorska univerza. *Dnevnik*, 19. 10. 2001.
- Všeč mi je modro. Robert Brsa. *Glasilo VSK*. Študijsko leto 2002/2003.

Zakonodaja

Mnenje za Vlado RS o izpolnjevanju pogojev za ustanovitev Univerze na Primorskem. Svet za visoko šolstvo R Slovenije Štev. 601-1-003/2000, z dnem 4. 11. 2002.

Odlok ustanovitvi javnega zavoda Visokošolsko središče v Kopru - *Uradne objave PN* št. 22, 17. 11. 1995.

Poročilo o vlaganjih občin v razvoj Primorske univerze v obdobju 1991–2000. VSK 26. 1. 2001.

Predlog Nacionalnega programa visokega šolstva v Republiki Sloveniji – EPA 319-II. Tretja obravnava.

Predlog zakona o zagotavljanju sredstev za razvoj visokega šolstva in vzpostavitev pogojev za nastanek univerze na Primorskem. *Državni zbor RS*, štev. 411-01/00-63/1, Ljubljana 31. 7. 2000.

Sklep Občin Izola, Koper, Piran štev. 108-5/95 o imenovanju Odbora za pripravo programskih in organizacijskih osnov za ustanovitev Visokošolskega središča. 14. 2. 1995.

Strokovna izhodišča za Nacionalni program visokega šolstva v Republiki Sloveniji, Ministrstvo za šolstvo in šport. Ljubljana, 1997. *Poročevalec DZ*, št. 58: 33.

Zakon o visokem šolstvu – ZViS (*Uradni list RS*, št. 67/93 z dne 17. 12. 1993), 15. 11. 2011.

Povzetek

Avtorja v prispevku podajata prerez razvoja šolstva oziroma šolskih ustanov v Kopru od akademij 16. stoletja do danes. Uvajanje slovenščine kot učnega jezika v šole v času Ilirskih provinc, delovanje beneškega Collegia dei Nobili, kasnejšega liceja oziroma c. k. gimnazije in trojezičnega učiteljskega središča v Kopru (1875/76 – 1909), so osnove, na katerih se je kasneje razvijalo visokošolsko izobraževanje na tem območju. Ustanavljanje prve slovenske univerze leta 1919 in predhodna prizadevanja, da se prva slovenska univerza ustanovi v Trstu, so predstavljali prve stvarne dosežke na tej poti. Pospešeno dinamiko dogajanja v drugi polovici 20. stoletja devetdesetih let so ustvarjale interesne skupine, podpisovale so se pobude in oblikovali prvi študijski programi. Znanstveno-raziskovalno središče, ustanovljeno 1995 je postalo inkubator prvih študijskih programov, Visokošolsko središče Koper pa je bilo interesno jedro najrazličnejših pobud in koordinator pri ustanavljanju prvih visokošolskih zavodov. Leta 2000 je bila ustanovljena prva fakulteta, Fakulteta za humanistične študije, 29. januarja 2003 pa je Državni zbor RS Slovenije sprejel Odlok o ustanovitvi Univerze na Primorskem.